SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA II
BROJ 20

Adresa uredništva i administracije:
Francuska 7 — Telefon: 28-098

BEOGRAD, UTORAK, 17 MAJ 1949

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO UTORKOM

PRIMERAK
3 DINARA

Biblioteka h
ar Ma

ZA DAN NAŠE AVIJACIJE

NEBO NAD ISTROM

Oto BIHALJI-MERIN

Jedne aprilske noći putovali smo za Istru. Grupa umetnika i književnika nalazila se u vozu, koji je, snažno i nemarno, tutnjao u tuđu, pa ipak blisku sliku noći. Iz tame su izvirale jedino melanholične oči osvetljenih prozora. S vremena na vreme zasvetlucale su crvene i zelene svetlosti signala. Putovali smo kroz noć i dan, pored gradova, u kojima je pulsiralo živo tkivo ljudi, kroz obrađena i ozelenela polja, poređana kao kvadrati na šahovskoj tabli. Pored obalskih pejsaža, kroz predele krasa, u kojima se, kroz pukotine u kamenu, probijalo oprezno zelenilo i jasni aprilski cvetovi. Onda smo naišli na beskonačno velurno-plavo more puno tihog daha.

Opet je nastala noć, kada smo prispeli u grad našeg cilja. Dočekalo nas je burno nebo i gostoprimstvo pilota.

★

Neumorno vežbaju piloti etide umetničkog leta, kao što virtuoz na klaviru vežba na svom instrumentu. Mesec dana bolovanja ili otsustva, i već komandant više ne dozvoljava pilotu da sam uzleti. Pilot se ponovo podvrgava ispitu na krmilu. Ovi mali avioni, nabijeni energijom i sa utančanim nervima, brzo reagiraju na najlakši pritisak:

»Sa njima se mora postupati kao sa nežnom devojkom«, kaže komandant, a na njegovom tamnom, u nevremenu prekaljenom licu, lepog oblika, svetluca osmeh u poluzatvorenim očima. »Kada im se grubo i bez poznavanja priđe, ne može se ništa postići«.

Jačina vetra je između deset i petnaest stepeni. Metereolog je baš podneo kartu komandantu. Sve je na njoj precizno ucrtano: Evropa, velika strategiska kretanja vetra i oblaka, negde nad zemaljskom loptom i nad našim gradom. Jedan naročiti jezik u svetskoj razmeri, kojim govori mladi poručnik:

»Niska depresija sa snegom, formirana u predelu Grenlada, Arhangelska i Skandinavije. Naša niska depresija iščezava. Ciklon u Turskoj, u Španiji anticiklon, uslovljava kod nas lepo vreme.«

Kao vesnik proročanstva, kao rimski sveštenik, koji iz leta ptica i utroba prinetih žrtava proriče budućnost, govori mladi oficir ispitivački, poluzatvorenih očiju.

»Pripremi moj Jak za start«. Pritom razvlači svoje fino izvijene, malo podrugljive usne. Kao da bi hteo reći: »Oni će razgovarati, moj avion i vetar.«

Seda u mali, izvrsni lovački aparat za noćna letenja. Avion klizi i naglo se izdiže sa zemlje u strmoj krivulji. Kroz nekoliko minuta, on je samo jedva vidljiva tačka na nebeskom svodu. Kao da je nebo violina a avion gudalo, tako povlači pilot svoje široke linije po vedroj površini prostora. U blagim zaokretima i naglim fantastičnim obrušavanjima, komandant iskušava neprijateljstvo elemenata. Za sve vreme u vezi je sa radio-stanicom.

Završen je šifrirani razgovor. Komandantov avion aterira. Danas se neće leteti. Vetar je previše jak. Mesto letenja nastavljaće se program učenja.

Prolazimo kroz barake u kojima se uče specijalnosti vazduhoplovstva: balistička sračunavanja, viziranje pokretnog cilja sa pokretne osmatračnice, navigacija, nauka o motoru i politički čas. Pre svega, pilot mora znati zbog čega leti. Svaki mladi pilot je aktivni član velike zajednice koja izgrađuje socijalizam.

★

Ali ne samo piloti, već i stotine onih čija su znanja, istrajnost i sposobnosti potrebne za uspešni i sigurni let: oficiri tehničkih struka, mehaničari, meteorolozi i borci stražarskih bataljona. Želimo da ih sve upoznamo, da vidimo kako provode dane, šta uče i osećaju.

Slušam ih kako govore o problemima aerodinamike, o raketnim avionima, o radarima. Ali govore i o strategiji i taktici Partije. O velikom pohodu kineskog naroda i o uzajamnim odnosima socijalističkih zemalja.

U našoj grupi je i Oskar Danon, kompozitor i dirigent. Postavljaju mu pitanja o suštini kontrapunkta, o problemima komponovanja, o tome kako se melodija iznalazi, beleži i preobražava u tonove. Slikara Andrejevića-Kuna pitaju o postanku slike, o načinu na koji se ono što živi i postoji u prirodi još jedared stvara u malome. Sa Minderovićem i sa mnom razgovaraju o čitanju knjiga. Govore o gladi za znanjem i pitaju, kako se, planom i sistemom, iz haosa, u koji slučaj i kapris odvode čitaoca, može doći do jasnog pregleda i sigurnog ocenjivanja.

Doručkujemo u menzi. Naročito snažno jelo daje se na aerodromu.

Za vreme jela, mladi mehaničar, Slovenac Vidmar, kaže: »Čujem kako leti moj avion.«

Svi su avioni jednaki. Isti motori kreću ih. Ali Vidmarovo lice je napregnuto u slušanju.

»Dok sam bio dete, morao sam za svaku slovenačku reč, koju bih izgovorio, za kaznu platiti jednu liru. Rođen sam u Gorici. Tada su tamo bili Italijani. Kada je došlo vreme da se puškama govori, otišao sam u partizane. Po oslobođenju moga zavičaja postao sam mehaničar. Moćna je mašina o kojoj vodim računa. Može do 37 letova da napravi u jednom danu

Đorđe Andrijević-Kun: Avijatičar

letenja. Ali čovek mora poznavati njen motor i njegov zvuk, kao kucanje vlastitog srca.«

Jedan dežmekasti borac širokih ramena sedi pored Vidmara. »Jesi i ti mehaničar?«, pitam.

»Zovem se Demjan Mijatović i iz Livadije sam. Ovih dana dobio sam jedno pismo. U njemu stoji da je dvadeset porodica u mom selu pristupilo radnoj zadruzi. Kada otslužim rok, moći ću im koristiti. Naučio sam kako se motor opravlja. Voziću traktore i održavati ih.«

»A ti?«, pitam jednog mladića visokog rasta sa tamnim licem iz koga dva plava oka sa poverenjem gledaju. »Ime mi je Momčilo Ilić. Livac sam u Železniku. Dobro je ovde. Mnogo učim. Ali osećam čežnju za mojim radnim mestom i lepom fabrikom.«

To kaže sa blagim osmehom i skoro nežnim glasom.

Borac Vjekoslav Mihalek, iz hrvatskog sela Hlebine, kaže mi da voli umetnost. Govori o seoskim umetnicima koji su potekli iz njegovog sela. Voli slike Franje Mraza, seljaka-slikara.

»Ali selo menja svoje lice brže no što to slikari slikaju.«

»Govorite o motorima, fabrikama, radnim zadrugama u selu, pa čak i o umetnosti. A šta kažete, vi borci, o prekorima koji vređaju naš narod, a našu Partiju i našu državu klevetaju?«

»Ime mi je Života Marić. Bio sam seljak a sada sam elektromehaničar. Kada je država raspisala zajam, mi ovde na aerodromu upisali smo pet stotina sedamnaest hiljada dinara. To je bilo onih dana kada je objavljena ona žalosna rezolucija. Velika je bila suma koju smo dali. Sada bismo više upisali. Što više napadaju naš CK, sve jače stojimo uz njega.«

Piloti kažu: »Došli ste da vidite kako živimo. Letenje je naša nauka i naše oružje. Vazduh je elemenat našeg života. Kako možete videti kako mi živimo, a da sa nama ne letite. Naročito vas dvojica — pokazuju na Danona i Minderovića — morate učestvovati u svim figurama umetničkog letenja, da upoznate startovanje i obrušavanje, ritam letenja. Kako ćete spevati i komponovati marš pilota-lovaca?«

Obavljene su poslednje pripreme. Mehaničari su isprobali i zagrejali motore. Avion klizi do linije starta. Starter daje znak. Brujanje motora ispunjava vazduh. Pilot je navukao nad kabinom krov od dupleksa-stakla. Njegov profil, obrubljen kožnim šlemom, koncentrisano gleda u uključnu ploču. Ruka pokreće polugu. Sa punim gasom klizi avion preko zelene površine polja i skoro sa ustezanjem odvaja se od zemlje. Za trenutak još, izgleda kao da ga tle čvrsto drži. Tada se propinje i u nagloj krivulji uzdiže u visinu.

Na krovu jednog hangara nalazi se štab komande. Dejstvuju obe radio-stanice, i otpremna i prijemna. Sam komandant drži u ruci mikrofon i daje uputstva pilotima u visini.

Kraj piste, dole, stoje mladi piloti u grupama i stručnim primedbama propraćaju svaku nijansu leta. Kao da i sami sede visoko gore pored svojih drugova u kabinama, koje, u sunčanom sjaju, liče na jedva vidljive tačke.

Sada počinje virtuozna igra visine. Je li to obesna fantastična igra, demonska radost, to igranje sa zakonima prirode? Je li to odvažnost neobuzdanosti, to blisko prkošenje opasnosti pada, mogućnostima razbijanja i smrti? Šta goni pilota da se u obliku spirale, oko svoje vlastite osovine, kao čigra, okreće u kovitlac? Da se obrušava prema zemlji i naglo izvija i u širokim lukovima povlači svoje krugove? Zašto pravi veliki točak vertikalnog kruga koji se naziva luping, ili »tono«-figura, pri kojoj se okreće, oko svoje uzdužne osovine, ili leti na leđima, kao da brodi po glatkoj površini nekog beskrajnog jezera? Šta znače svi ti hijeroglifi akrobatike, imelman, haversman, i ostale figure, koje pilot tamo gore crta na svodu neba?

Akrobati u areni neba nisu gladijatori za uveseljavanje stanovnika zemlje. Njihova tobožnja igra ozbiljan je zanat. To su vežbe prstiju u ratnoj veštini, tonske lestvice vazdušne borbe. Jer jedino savršeno gospodarenje aparatom, nijansirana sigurnost manevrisanja, daje pilotu-lovcu mogućnost da u teškoj borbi izrazi nadmoćnost svoje srčanosti i svesnog samopregora. Oružje je u lovačkom avionu nepomično ugrađeno. Pilot-lovac nišani u neprijatelja celim svojim avionom. Brzometni top prikriven je u čeonom poklopcu, a mitraljez, koji sinhronizirano prosipa svoju vatru kroz propeler, ne može gađati unazad. Dospeti u mrtvi ugao neprijatelja, to znači prema njegovom repu, ili se izvući iz dometa neprijateljske paljbe, biće moguće jedino naglim borbenim okretima, iznenadnim uzdizanjem i padanjem, akrobatskom spretnošću. Ko ne reagira dovoljno brzo, kome fantazija nije dovoljno razvijena, ko potpuno ne vlada azbukom letenja, neće položiti ispit vazdušne borbe.

★

U nepomičnom vazduhu bez obláka klizi avion. Duboko pod njim prostire se oslobođena zemlja Istra.

Na velikoj visini brzina kao da ne postoji. Sasvim lagano, kao da predmeti trepere, klizi plava azurna ploča pristaništa sa ljupkim lađama kao igračkama što se u vodi ogledaju, vrtovima i dvorištima, u čiju se unutrašnjost pri prolazu baca pogled. Dole je Pula, grad koji su Italijani, Nemci i Englezi razarali bombama i koji sada marljivost, volja za životom i plan opet podižu.

Između kampanila svetog Antonija, koga narod naziva Ante kratkotalasni, po kratkotalasnoj emisionoj stanici koju su izdajnički sveštenici bili postavili u toj kuli, i pristaništa, neki arhitekt antike šestarom je povukao kameni krug. To je arkadama bogat amfiteater, iz doba cara Avgusta, koji se odupro svim burama vremena. veličanstvena arena koja napominje na Koloseum u Rimu, i koja je svakako pružala utočišta raznovrsnim pozorišnim i političkim igrama.

U doba opadanja Rima, preko tla Istre putovali su mnogi narodi. Vizantija je potisnula Langobarde, a ovi su uzmakli pred snagom Franaka. Kamenje priča o tome. Ali otkuda dolazi da kamenje ćuti kada je u pitanju istorija onog naroda koji je od kraja šestog veka u Istri našao svoj zavičaj, kada je u pitanju istorija Slovena?

Ni italijanski arheolozi, ni njihove austriske kolege nisu se potrudili da osvetle taj deo istoriske prošlosti. Pa čak i jugoslovenski naučnici pod starim režimom jedva da su želeli da u prošlosti potraže išta drugo sem tragova Vizantije, Rima i Grčke.

Ruka pilota blago je dotakla polugu krmila. Iz te ruke kao da ističe struja koja drhti kroz metal aparata. Blago se naginje metalna lovačka mašina i klizi naniže u oštrim virážima. Huk motora prekriva reči. Naginjem se pilotu. On pokazuje u dubinu:

»Vodnjanin«, skoro čitam sa njegovih usana. Radna zadruga »Primo maggio«. Naši piloti primili su patronat. Ali tek kasnije pričao mi komandant opširnije o povezanosti pilota, mehaničara i boraca sa seljacima-trudbenicima, Hrvatima i Italijanima, koji se rame uz rame bore na selu za ostvarenje socijalizma.

Kako se lepo, blago i miroljubivo raskrilio grad. Ali, kako sada nisko letimo, vidimo njegove rane: 60% kuća ovoga grada razoreno je. Mnoge su već obnovljene. Ali još stoje spomenici smrti i razaranja.

Opet se avion uzdiže strmim krivuljama. Visoko odozgo, u usamljenosti, zemlja izgleda kao smežurana, dok se more širi u nedogled. Srce je obuzeto osećanjem usamljenosti, ali i željom za daljim uzdizanjem. Stežu se od radosti zbog brzine, prostranstva, svetlosti i plavog svetlucanja mora, u kome se lagano, kao morske ruže, rascvetavaju ostrva Brioni.

★

Spustili smo se na zemlju. Lako osećanje nesvestice čini mi korake nesigurnim. Piloti nas pozdravljaju s osmehom. Posmatrali su naš let i sada će se i oni dići. Gledam te mladiće u lepim sportskim uniformama, u kožnim kombinezonima i sa radio-slušalicama na kožnim kapama.

Šta je ono naročito, specifično, što ih izdvaja od drugih mladih ljudi, koji isto tako odlučno, požrtvovano i radno vole svoju delatnost? Je li to divlja želja da se vinu u bezgranični prostor neba, u rana sedefasta svanuća, dok tupo hujanje motora nestrpljivo zvoni u ušima? Zacelo, postoji strast, ljubav ka toj mašini-fantomu, ka srebrnastom zujanju elise, ljubav ka onom trenutku kada se avion odvaja od zemlje, ka onom trenutku kada je visoko u prostoru i pilot, sa rukom na krmilu, zna da sada počinje naglo obrušavanje kojim gospodari jedino njegova hladnokrvna volja. Ali nije sve sadržano u toj strasti, u čvrstini čelika, aerodinamičkim linijama konstrukcije, gracioznosti mašine i snazi motora.

Piloti mlade Jugoslovenske armije vežbaju se u uzdizanju u nebo da bi prišli bliže zemlji. Ljubljenoj zemlji oslobođene otadžbine i ljudima sa kojima su jedno. Oni lete za uspeh rada na zemlji, za neometano delovanje kolektiva, za ostvarenje socijalizma. Oni lete da budu zaštitni krov domovine.

Ovi piloti-lovci sinovi su radnika i seljaka. Oni vežbaju skalu borbe i smrti u ime rada i života. Njihovi očevi, njihova braća, a delom i oni sami, učestvovali su u borbi protiv fašističkog agresora. Oni žele mir. Kao što i celi narod želi mir, da dovrši veliko delo rada. Ali, ako se neka oružana vojska, u neprijateljskoj nameri, uputi prema našoj zemlji, ovi borci u vazduhu pokazaće šta su naučili.

Pored vežbi za rat oni provode i vežbanja čovečnosti i mira. Da bi umeli dobro leteti, moraju zagospodariti ne samo navigacionim aktima neba, već i zemlje.

Jer piloti socijalizma ne lete naoružani samo topovima i mitraljezima, već i saznanjima marksizma-lenjinizma. Time se razlikuju od bezidejnih plaćenika na pilotskim sedištima što lete u službi kapitalizma. Oni su svesni letači i njihov let služi socijalističkim snagama sveta.

Piloti iz Istre poslali su jedan dar Titu: jednu finu rezbariju. U njoj je urezano: Čuvamo istarsko nebo.

Tito im je zahvalio i odgovorio: Ne samo istarsko, već čitavo jugoslovensko nebo.

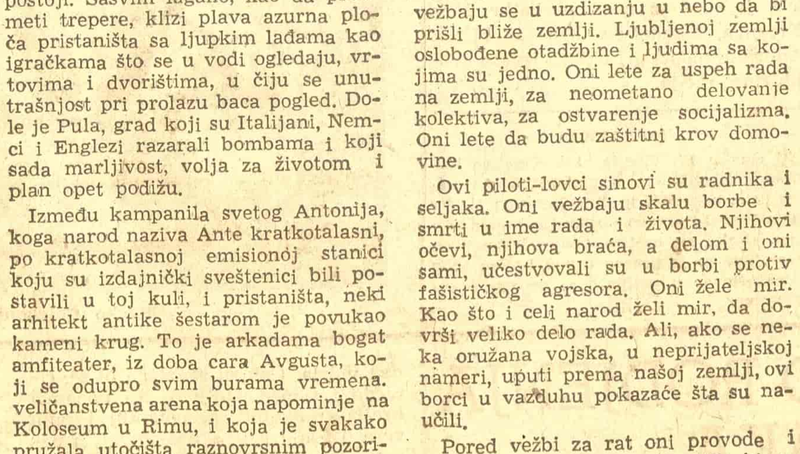

Anton Huter: U avijatičarskoj radionici

ZLI UZROCI ZLE POSLEDICE

Branko DRAŠKOVIĆ

Kad neko prihvati izopačena shvatanja i proglasi ih načelima, onda on — sasvim prirodno — ne bira mnogo ni sredstva, ni način, pomoću kojih će ih sprovoditi. Zna se da sadržina uslovljava oblik koji joj odgovora. Zato i svaki, za socijalističke pojmove o moralu neprikladan i nepošten postupak — makoliko ga se zaodijevalo u prazničko ruho »za izlazak« — ostaje bezvrijedni obojak, satkan od istih niti od kojih je satkan i čitav lažni prekrivač. Ko dobro poznaje potku i osnovu jednoga tkanja, ne treba mu se mnogo mučiti da prepozna i rite koje su od njega otkidane.

Zato nas nijesu iznenadile, ama baš nimalo, samo prividno neshvatljive posljednje provokacije vlada narodnih republika Mađarske i Albanije prema našoj zemlji. U svojoj ponižavajućoj servilnosti, ma koliko se to uz zaglušujuću buku nazivalo internacionalističkom vjernošću, ove dvije vlade, kao uostalom i one druge koje se drže za skute informbirovskih mudrijaša, zainatile su se da, bez obzira šta u »koranu« piše, postignu nemoguće. Pa, i nije nikakvo čudo što — po inerciji svoje brzoplete nenačelnosti — iz dana u dan sve više posrću u ono što je nedozvoljeno i što prekoračuje sve međuljudske i međudržavne obzire i običaje, a pogotovu one koji bi se morali pretpostavljati među socijalistima i proleterskim državama.

Postoje činjenice-uzroci i činjenice-posljedice.

Samo još nekoliko riječi o činjenicama-uzrocima prije no što činjenice-posljedice dođu na red.

Da bi sve besmislice, od kojih je po slovu i duhu sačinjena Rezolucija Informbiroa (koji je, uzgred budi rečeno prestao da to bude čim je bukureštanskim dekretom prekršen i pogažen jedan od osnovnih principa na kojima je Informbiro počivao — princip dragovoljnog pristanka i jednakog prava svake kompartije, njegove članice, na učešće u donošenju bitnih odluka) dakle, da bi sve te besmislice bile nasilu boga unesene u politički život naših dana, bilo je potrebno naći organizatore čudovišnih aparata koji će te besmislice, bez pogovora i po narudžbini, izvršavati. Uprkos tome što je to suprotno i potpuno tuđe duhu velike marksističko-lenjinističke misli, baš po sili one zakonitosti čiji je ona izraz, takvi organizatori su se morali naći samo u licu onih, koji su, olako i bez dovoljno svijesti o partijskoj odgovornosti revolucionara, stavili svoj potpis ispod pripravljenog teksta koji naopako, dogmatski i kontrarevolucionarno tumači i rješava jedno pitanje od sudbonosnog značaja ne samo za cio socijalistički svijet, no i za sve one međunarodne napredne snage što njemu teže.

Tako je stavljen u vratoloman pokret jedan džinovski mehanizam koji — baš zato što mu svi zupčanici, zamajci i transmisije trzaju u obrnutom regresivnom smislu, kad je riječ o jugoslovenskoj »izdaji« — tutnji naprazno kao nezasuta vodenica.

U to, danas, niko ko je pošten i ko razborito gleda ne sumnja, kao što ne sumnja ni u to da je neko od glavnih mašinista koji upravljaju mehanizmom povukao pogonsku ručicu na suprotnu stranu, onamo kud ne treba.

Do toga svega je, nema sumnje, doveo i njihov iznenađujuće lakovjerni zanos i naprečac donesena odluka da se pred silovitom bukom mora prikloniti nešto što se nikakvom, stvarnom i nestvarnom, silom ne da oboriti. U istoriji društva još nije zabilježena trajnija pobjeda sile, makoliko ona bila tvrdoglava i bjesomučna, nad istinom i stvarnošću. Otuda se, kako to vrijeme i događaji u njemu sve neumitnije potvrđuju, ne može ni postići želja inicijatora nepravične protivjugoslovenske optužbe, bez obzira na kvantitativnu nesrazmjeru snage na jednoj i orijaškog mehanizma na drugoj strani, već se, naprotiv, moralo dogoditi da se sam taj mehanizam pokaže isuviše slab i da mnogi njegovi djelovi budu dovedeni u pitanje.

Da stvari tako stoje, najbolje se vidi iz čestih, svakodnevnih, više nerazumnih no nerazumljivih, postupaka albanske, mađarske, bugarske i ostalih vlada ispod informbirovskog skuta.

A sada nešto o činjenicama-posljedicama.

U zapisniku mješovite jugoslovenske-mađarske komisije o pograničnoj provokaciji koju su, po nalogu svoje vlade, izvršile 25 aprila ove godine, na prostoru između karaula Martinje i Tvrtkovo, Mađarske pogranične vlasti, ustanovljeno je, pored ostalih teških prekršaja, i ovo: »Mađarska patrola se okrenula licem prema jugoslovenskoj patroli i počela ići natraške okrenuta leđima mađarskoj teritoriji i uzela oružje na gotovs i uperila ga prema jugoslovenskim vojnicima. Jugoslovenski vojnici, kad su to vidjeli, otvorili su vatru i mađarski vojnici su bili na mjestu ubijeni«.

A šestog maja se na Skadarskom jezeru sa posadom čamca, koja je išla da prenese Titovu štafetu, kao znak ljubavi, odanosti i vjernosti naših graničara, prema nepobitnom nalazu desilo ovo: »Po povratku čamca u mesto Skla, pet kilometara od mesta gdje je posada preuzela štafetsku palicu, albanski graničari su otvorili iz daljine od 200 do 300 metara mitraljesku vatru na čamac, onesposobili ga i teško ranili u leđa druga Vukomiricu Dušana, a u nogu druga Dimovića Ćiru. Nakon ovoga zločina albanski graničari su nastavili paljbu još puna dva i po časa, od 8 časova i 30 minuta do 11 časova, iako je za čitavo vreme čamac mirovao na vodi«.

Među zemljama koje su vezane ugovorima o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći, koje vezuju istovjetni smjerovi razvitka, koje su po društvenopolitičkoj strukturi srodne, ovako nešto je naravno prije Rezolucije Informbiroa — bilo neshvatljivo. Činjenično stanje, koje neporjecivo potvrđuje dâ ni do naše vlade, ni do naših pograničnih vlasti ne postoje nikakve krivice, najbolje potvrđuje da je i za jugoslovensko državno rukovodstvo i za narode Federativne Narodne Republike Jugoslavije, i poslije Rezolucije Informbiroa, ostalo neshvatljivo da se neko i dalje može nazivati pristalicom internacoinalističkog principa u odnosima socijalističkih zemalja, a baviti se ovakvim provokacijama, na kakve se teško odlučuju i najuskogrudiji šovinisti. Mi znamo da za to nijesu krivi narodi Mađarske i Albanije, pa čak ni neposredni izvršioci provokacija — oni vojnici koji, po komandi svojih vlada, pucaju na jugoslovenske drugove graničare kao na zaklete neprijatelje.

Jasno je da su pravi i najodgovorniji krivci za ovakve zločinačke ispade organizatori informbirovske kampanje protiv naše zemlje i naših naroda. Njihovi posljednji zločini, koje smo samo primjera radi naveli, ni počemu se suštinski ne razlikuju od onih koji su im prethodili. Izvršioci ovih zločina njima pribjegavaju prosto zato što su ih naša socijalistička stvarnost i internacionalistička dosljednost potpuno razgolitile i razoružale. Njihov intenacionalizam na riječima, a nacionalizam na djelu ne može naći nigde uporište, niti se mogu prokrijumčariti kao tobožnja principijelnost, bez obzira na svu brojčanu nadmoć i na sve stare kredite njihovih nosilaca.

Brza izgradnja socijalizma je životni cilj ljudi socijalističkog svijeta, a putevi za njihovo ostvarenje su obilježeni marksističko-lenjinističkom naukom koja nije ničija prćija. Danas se njena pravilna primjena, kao i uvjek, provjerava revolucionarnom praksom miliona, a ne pucnjima iz busije, klevetama i lažju, privrednim pritiskom i ostalim sličnim sredstvima. Takva sredstva neće umanjiti naše socijalističke pobjede niti će okrnjiti naš ugled u demokratskom svijetu. Ona će, na protiv, najteže pogoditi baš one koji su ih za svoj metod izabrali.

Jedinstvo volje i akcije naših naroda i našeg državnog rukovodstva izraženo je najbolje u svakodnevnim uspjesima naše socijalističke izgradnje i u njihovoj riješenosti da od naše zemlje što brže stvore sigurnu tvrđavu socijalističkog svijeta. To istovremeno znači najbolji odgovor na sve zločinačke provokacije i najubjedljiviju optužbu protiv njihovih izvršilaca. Zločin nam neće, niti može, bilo ko nametnuti kao mjerilo i prak su međusocijalističke solidarnosti.

Svakodnevna praksa naših naroda razotkriva svu lažnost i pogrešnost informbirovske kampanje. Radni ljudi socijalističkog svijeta sve više saznaju ili moraju saznavati da je informbirovska politika prema Jugoslaviji štetna po čitav socijalistički front, po čitav front mira i demokratije. Ukoliko besprincipijelnije i besmislenije pristalice informbirovske politike napadaju Jugoslaviju, utoliko se više ispoljava naša moralna snaga i njihova teška slabost.

„LITERATURNAJA GAZETA" I JUGOSLAVIJA

Marijan JURKOVIĆ

I prije donošenja neslavne Rezolucije Informbiroa, moskovska »Literaturnaja gazeta« poklanjala je vrlo malo pažnje i prostora Jugoslaviji, njenoj književnosti, njenoj kulturi. Pregledajući brojeve ovog organa Uprave Saveza sovjetskih pisaca SSSR koji su izašli u posljednje četiri godine, od maja 1945 — kad je definitivno oslobođena naša zemlja i kad je započela široka razmjena literature i periodičkih publikacija između nas i SSSR — čovjek se može uvjeriti da sve što je u »Lit.gazeti« napisano o nama ne bi ispunilo više od dvije, tri strane jednog broja toga lista.

Sve knjige koje su štampane u novoj Jugoslaviji slate su u Sovjetski Savez ne u jednom, nego u više primjeraka, preko Društva za kulturnu saradnju sa SSSR. To isto važi i za književne časopise. Svi sovjetski pisci koji su posjetili našu zemlju dobivali su na povratku najbolja djela naše književnosti. Ne može se, dakle, reći da sovjetski književni radnici nisu bili informisani o našoj literaturi i da zbog toga nisu mogli pisati o njoj, organizovati prevođenje naših književnih djela na ruski, popularisati jugoslavensku književnost kod naroda Sovjetskog Saveza. Ali oni to nisu radili. Ni »Lit. gazeta«, kao najrasprostranjeniji književni list u SSSR i glavni organ Saveza sovjetskih pisaca to nije radila. Ona je ćutala o Jugoslaviji i o socijalističkoj kulturi koja se počela graditi u toj zemlji.

Međutim, nedugo poslije napada na Komunističku partiju Jugoslavije i na našu zemlju, u prvim mjesecima, kad još nije bio u punom pogonu orkestar Informbiroa, »Lit. gazeta« se požurila da bude prva među sovjetskim književnim listovima u ovoj sramnoj kampanji. Još u septembru—oktobru prošle godine ona je, štampajući (u brojevima 78, 79, 80) odlomke iz »Albanskih zapisa« Aleksandra Tvardovskoga, objavila u tom tekstu pjesmu nekog tobožnjeg albanskog starca (ne onog Enver Hodžinog stogodišnjaka, nego nekog drugog) u kojoj se kleveću, porede ju s albanskim fašistima — balistima — drug Tito i drug Ranković. Sav cinizam tih nalijepljenih stihotvorskih insinuacija Aleksandra Tvardovskoga osjetila je redakcija sovjetskog časopisa »Znamja«, i ona je izbacila te stihove, kad je objavila u cijelosti »Albanske zapise« (vidi »Znamja« 12/1948, str. 138).

Nedavno je »Lit gazeta« opet učinila jedan ispad protiv Jugoslavije i njenih pisaca. Objavljujući (u br. 34 od 27 aprila) sastav Stalnog komiteta svjetskog kongresa pristalica mira, ona je kao predstavnika Jugoslavije navela samo Josipa Vidmara, a brisala Čedomira Minderovića i oji je takođe izabran za člana Stalnog komiteta. Izbor Čedomira Minderovića oglašen je na samom Kongresu i objavljen u zvaničnom listu Kongresa «Les partisans de la paix» u br. 32. Sve je to dobro poznato i šefu sovjetske delegacije na tom Kongresu A. A. Fadjejevu, a i redakciji »Lit. gazete«. Ali Fadjejevu koji je u Vroclavu prećutao 1,700.000 jugoslavenskih žrtava u borbi protiv fašizma i »Lit. gazeti« koja godinama uporno ćuti o našoj zemlji i našoj kulturi nije bilo teško prećutati ime jednog jugoslavenskog pisca za kog su glasali svi delegati na Kongresu.

Nepokolebljiv stav naše Partije i naroda Jugoslavije u čudovišnoj kampanji Informbiroa, sve jasnije otkrivanje pravih, istinskih njenih motiva našlo je ipak odraz i na stranicama »Lit. gazete«. Na kulturnom planu zbiva se ono isto što je već zapaženo na ekonomskom i političkom: naši informbiroovski »kritičari« prisiljeni su da prećutno priznaju pravilnost našeg stava, oni se koriste iskustvima socijalističke Jugoslavije, preuzimaju njene metode u izgradnji socijalizma i njene pravilne postupke u odnosu među socijalističkim zemljama, — ne prestajući da nas i dalje napadaju zbog »izdajstva socijalizma«. Ali baš tako oni razgolićuju svoju »principijelnost«. Svijesna činjenice da se, što dalje odmiče vrijeme od rezolucije Informbiroa, sve jače otkriva pred međunarodnim radničkim pokretom i pred čitavim svijetom jedan od razloga zbog kojih je morala biti donesena rezolucija: sankcionisanje gaženja principa ravnopravnosti socijalističkih zemalja, i »Lit. gazeta« je pohitala da »pokrije« ovu činjenicu. Stidljivo, na četvrtoj strani, ali užurbano, ona je počela posljednjih mjeseci da piše o Čehoslovačkoj, Poljskoj, Mađarskoj i drugim zemljama narodne demokratije, o kojima je dotada ćutala bezmalo kao o Jugoslaviji. Javili su se članci o kulturnom životu u Poljskoj, o književnosti, o filmu, o muzici u Rumunjskoj, Bugarskoj, Čehoslovačkoj, Albaniji. (Časopisima koji se ne mogu zadovoljiti kratkim članicima ili bilješkama je teže provoditi ovu novu liniju koja treba da pokaže brigu za ravnopravnost socijalističkih zemalja na kulturnom planu: »Novi mir« štampa — na trideset strana nonparela — rad jedne studentkinje petog kursa Moskovskog univerziteta o Juliusu Fučiku!)

Tako, na primjer, »Lit. gazeta« donosi nedavno na svojoj četvrtoj »narodnodemokratskoj« strani vijest da su »u posljednje vrijeme« u Mađarskoj izašle 3 (tri) sovjetske knjige.

U Titovoj Jugoslaviji, gdje se vodi »antisovjetska politika« izašlo je u 1948 godini 589 sovjetskih knjiga. Sovjetska djela čine 74 procenta cjelokupnog broja svih prevoda u Jugoslaviji.

Bili bismo vrlo zahvalni »Lit. gazeti« kad bi nam odgovorila u kojoj od zemalja narodne demokratije se objavljuje (i apsolutno i relativno) više sovjetskih knjiga nego u Jugoslaviji.

Pišući o pomenute tri sovjetske knjige u Mađarskoj, »Lit. gazeta« ističe da je jedna od njih djelo M. Gorkoga. Naravno, »Lit. gazeta« nije nikada javila svojim čitaocima da u Jugoslaviji izlaze cjelokupna djela Maksima Gorkoga, nije to javila, ma da ona izlaze već od 1946 godine, kad još nije bilo Rezolucije Informbiroa.

»Lit. gazeta« prodaje se u Jugoslaviji. Šta može da misli obični, prosječni jugoslavenski čitalac kad pročita ovu »značajnu« vijest o tri sovjetske knjige u Mađarskoj, a ne nađe ni slova o našim prevodima sovjetskih knjiga, kojih su prepuni izlozi knjižara u Jugoslaviji?

On misli i zna: istina o Jugoslaviji mora na kraju pobijediti. Ona se ne može pokriti čak ni širokim stranicama »Lit. gazete«.

Književne i umetničke nagrade u Rumuniji

Posle reorganizacije, koja je izvršena prošle godine rumunska Akademija nauka razvila je živu aktivnost.

Pre kratkog vremena Akademija je podelila prve nagrade istaknutim naučnicima, književnicima i umetnicima, da bi time dala potstreka razvoju naučnog i kulturnog života u Rumuniji.

Za književnost su dodeljene sledeće nagrade:

Za poeziju prva nagrada dodeljena je Radulu Boreanu i Mariji Banuš, Radu Boreanu u svojoj posljednjoj zbirci pesama »Krv naroda« (Sangele popoarelor) peva o borbi evropskih i vanevropskih naroda protiv evropskih i anglo-američkog imperijalizma.

Marija Banuš poznata je naprednoj kritici još od 1932 godine. Ona je već tada obrađivala socijalnu tematiku, a kasnije, posle 1940 godine, njena zbirka pesama »Pesma pod tenkovima« (Cantec sub tankuri) postaje oštro oružje u borbi protiv fašizma. Mnoge od njih su širene i u rukopisu. Od oslobođenja. Marija Banuš se bavi publicistikom ali ne napušta ni svoj književni rad. Neke od njenih pesama iz ciklusa »Martovski vetar« (Vant de martie) spadaju, kako po sadržini tako i po umetničkoj formi, među najlepše pesme u rumunskoj poeziji.

Nosilac nagrade za prozu je Eugebiu Kamilar, koji je nagradu dobio za prvi deo svog romana »Negura«, u kome na realističan način opisuje događaje iz bliske istorije Rumunije; Kamilar je stavio sebi za cilj da u ovom romanu razotkrije one koji su uvukli Rumuniju u rat protiv SSSR.

Nagradu za dramsku umetnost dele Mihail Davidoglu i Mirčea Štefanesku. Davidoglu je sa svojim komadom »Čovek iz Čeatala« (Omul din Ceatal), igranom 1947 godine u Narodnom pozorištu u Bukureštu, među prvima uneo novu tematiku u rumunsku dramaturgiju. Godine 1948 Davidoglu je završio nov komad, pod naslovom »Rudari« (Minerii), u kome prikazuje borbu rudara za povećanje proizvodnje.

Mirčea Štefanesku je nagrađen za komad »Ciganska rapsodija« (Rapsodija Tiganilor), koji tretira jedan interesantan momenat rumunske istorije.

Nagrada za književnu kritiku dodeljena je profesoru Jonu Vitner. Rad profesora Vitnera, po oceni rumunske štampe, znači početak zdrave i ozbiljne književne kritike, zasnovane na metodu dijalektičkog i istoriskog materijalizma. Profesor Vitner je prvi koji je posle oslobođenja počeo naučnu analizu uticaja radničkog pokreta na razvitak rumunske književnosti. Istovremeno je počeo i proučavanje klasičnih rumunskih autora, kao Eminesku-a i Karadžale-a.

Nagradu za muzičku delatnost dobili su Muhail Nadriku i Alfred Mendelson.

Muhail Nadriku je veoma plodan kompozitor. Njegovo najbolje delo, II simfonija iz 1948 godine, pretstavlja odlučni korak u borbi protiv formalizma, koji još vlada u radovima izvesnih rumunskih kompozitora. Rumunska štampa ističe veliku vrednost njegove »Kantate o Staljinu«.

Alfred Mendelson, dirigent i kompozitor mnogobrojnih borbenih pesama, komponovao je 1948 muziku za balet »Harap Alb«. Scenario ovog baleta je uzet iz narodne bajke Jona Kreanga. Mendelson, kao i Mihail Andriku, nalazi u folkloru izvore svojih inspiracija.

ISPRAVKA

U članku Eli Fincija »Lik Veselina Masleše«, objavljenom u prošlom broju našeg lista, pogrešno je objavljeno da je Veselin Masleša preveo knjigu Levinsona Morusa »Kako su nastala velika bogatstva«; međutim, on je preveo drugu knjigu istog pisca »Novac u politici«, sa svojim predgovorom.

PROROČANSTVA I ISTINA O PRVOM MAJU U BEOGRADU

Ivan KARAIVANOV

Nikada ranije Beograd nije video takvu manifestaciju — veličanstveniju, masovniju, manifestaciju toliko oduševljenu i radosnu, koja je imala i veliki istoriski značaj.

A zavidljivi prijatelji jugoslovenskih naroda očekivali su s nestrpljenjem taj dan, kao odavno željenu potvrdu njihovog neprijateljskog, kontrarevolucionarnog informbirovskog stava. Njihovi raznoglavi proroci zanosili su se varkom; oni su proricali izolaciju »Titove klike« Prvog maja, očekivali su demonstracije protiv »Titovog režima«, očekivali su sve samo ne ono što je zaista bilo.

Informbirovski proroci »nisu primetili« veličanstvene manifestacije jedinstva naroda Jugoslavije sa KPJ i njenim CK na čelu s Titom, koje je pokazala čitava zemlja na V kongresu KPJ, na kongresima svih komunističkih partija u narodnim republikama, na Kongresu herojske omladine Jugoslavije, na Kongresu Narodnog fronta, koji je bio izraz volje osam miliona svojih članova. Oni ne vide da se u Jugoslaviji socijalizam gradi temeljitije nego što ga oni grade u svojim zemljama. A šta žele ti proroci, zlobnici, svi ti takozvani internacionalisti, neprijateljski nastrojeni prema Jugoslaviji i njenim narodima? Oni hoće propast izgradnje socijalizma u Jugoslaviji, propast jedne herojske borbe koja staje toliko žrtava narode Jugoslavije i kojom se s punim pravom može ponositi čitavo progresivno čovečanstvo.

Da bi postigli svoje čudovišne ciljeve, oni vode već deset meseci grozničavu kontrarevolucionarnu kampanju protiv KPJ i njenog rukovodstva, organizuju ekonomsku blokadu, uskraćuju ispunjenje obaveza po ugovorima, potiču takozvane zdrave elemente koji su našli zločinačko utočište u njihovim zemljama da u Jugoslaviji dižu ustanak protiv Partije i njenog rukovodstva, od kojih su se do nedavna učili da izgrađuju i organizuju svoje zemlje i od kojih su dobijali ne samo moralnu već i materijalnu pomoć. U svemu tome nema ničeg komunističkog, ničeg internacionalističkog, ničeg zajedničkog s marksizmom-lenjinizmom. Sva ta kampanja odraz je nezadovoljstva sitne i krupne buržoazije zbog izgradnje socijalizma u Jugoslaviji, koji se ostvaruje uprkos svih teškoća uspešno i dosta brzim tempom. Svi ti veliki teoretičari marksizma-lenjinizma iz zemalja narodne demokratije, za koje je marksizam-lenjinizam samo mehaničko ponavljanje istrgnutih i papagajskih naučenih fraza, koji se bave lažnim proročanstvima i produžuju da vode kontrarevolucionarnu kampanju protiv Jugoslavije, nalaze se sada u bezizlaznom, očajnom položaju. Oni dobro znaju da je sve što oni brbljaju laž, čija zlonamernost i kontrarevolucionarnost je očita, ali oni neće da menjaju svoj stav, da ne bi poljuljali svoj autoritet, i zavaravaju se time da će se njihova proročanstva uprkos stvarnosti jednom oživotvoriti. Glupo verovanje budalastih popova! To je padanje u metafiziku kada odmagači socijalizma misle da oni mogu biti tvorci života i da u ime lažnih parola mogu uništiti veliko delo socijalističke izgradnje koje izvršuju u svojoj zemlji narodi Jugoslavije pod rukovodstvom njihove oklevetane alj slavne KP.

Nekad, u početku Renesanse, Erazmo Roterdamski napisao je delo koje i do danas nije izgubilo svoj značaj. To delo se zvalo »Pohvala gluposti«. Naše doba će naći svoga Erazma, koji će napisati nesumnjivo drugu knjigu s potpuno drugom sadržinom, alj s istim naslovom. Ona će biti uperena protiv novih metafizičara, koji su se rešili da se pod maskom marksizma-lenjinizma bave pravom i besplodnom metafizikom i čija će rabota pretstavljati za marksizam-lenjinizam faktičku reviziju velikog učenja Marksa, Engelsa, Lenjina i Staljina.

Svako dete u Jugoslaviji zna dobro da cela zemlja pod rukovodstvom KP izgrađuje socijalizam. Nikada ranije nije bilo takve izgradnje, takvog entuzijazma, takvog rada pod lozinkom »jedan za sve i svi za jednoga«. Nikad ranije narodi Jugoslavije nisu imali tako dobar život. Sve to im je dao socijalizam. Svako je ovde već oprobao kako miriše socijalizam, oprobao je njegov ukus, i svako zna da u zemlji socijalizam postaje sve veća stvarnost. I niko, pa čak ni najveći autoritet u svetu, ne može narode Jugoslavije razuveriti u to.

Narodi Jugoslavije izvojevali su žestokom borbom svoje pravo da grade socijalizam, počeli su da ga grade i uvereni su da su na pravom putu. I oni će ga izgraditi tako, kako ga ne grade nigde u drugim zemljama narodne demokratije.

Prvomajski praznik u Beogradu bio je karakterističan baš u tom pogledu. Jer on nije bio samo snažna manifestacija čvrstog jedinstva između naroda Jugoslavije i njegove slavne predvodnice — Komunističke partije, nije bio samo manifestacija velike privrženosti i ljubavi prema Partiji, CK i naročito prema Titu, nego se on pretvorio u praznik trudbenika oslobođenih eksploatacije, koji ostvaruju veliko delo izgradnje socijalizma.

Mnogolika i kliktava povorka od preko dvesta pedeset hiljada ljudi, koji su izišli na ulice Beograda da praznuju ovaj veliki dan trudbenika oslobođenih eksploatacije, defilovala je celih sedam časova ispred tribine na kojoj se nalazio Tito i Politbiro KP Jugoslavije. To je bio samo delić velikog kolektiva od šesnaest miliona ljudi, koje su zlobni informbirovci glupo nazvali »Titovom klikom«. Zavideli bi oni toj kliki, kad bi mogli da shvate značaj te veličanstvene manifestacije. Zavide oni Jugoslaviji što ima takvih principijelnih boraca za delo socijalizma, takvih smelih i odvažnih ljudi koji misle svojom glavom uvek polazeći od stvarnih uslova i činjenica, a ne od izmišljotina informbirovskih mudraca koji frazama hoće da izmene socijalističku stvarnost u jednoj zemlji.

Prvi maj u Beogradu nije opravdao kontrarevolucionarna proročanstva nekih rukovodilaca nekih komunističkih partija. Ko zna šta oni još mogu da izmisle! Ma šta izmislili, stvarnost u Jugoslaviji nikada neće opravdati njihova proročanstva. Zato što tvorci stvarnosti u toj zemlji nisu oni, već narodi Jugoslavije, koji vode borbu na život i smrt za izgradnju socijalizma. A činjenice, velike uspehe postignute u izgradnji socijalizma, kako je jednom prilikom kazao Tito, neće niko uništiti golim frazama.

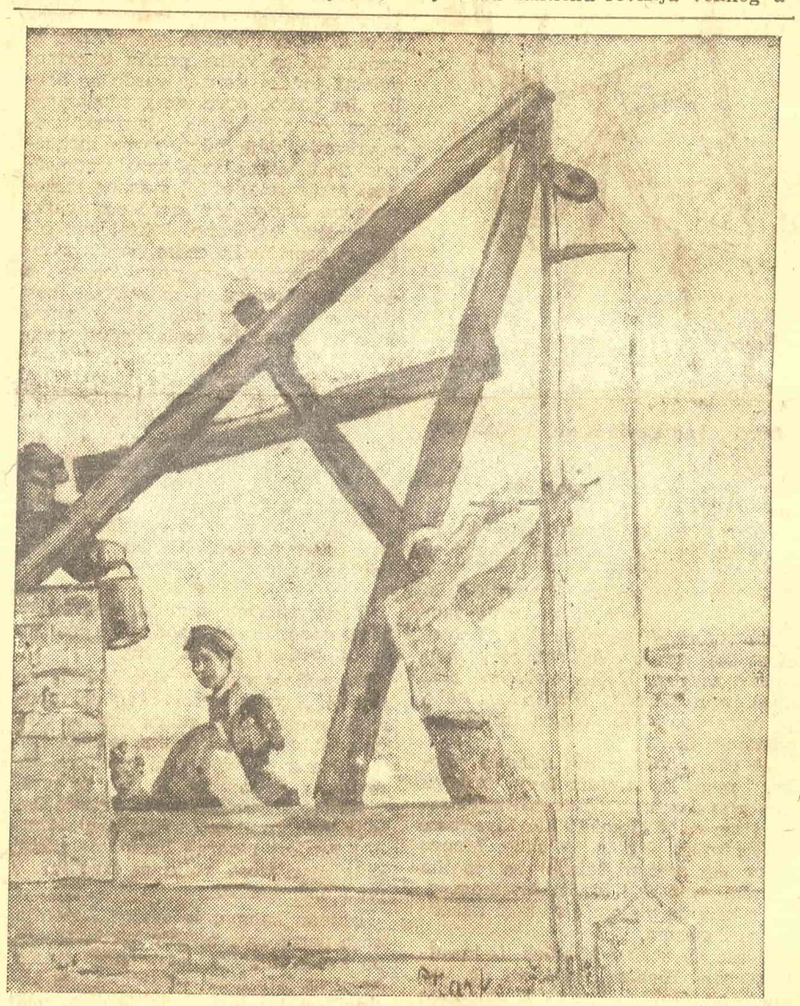

Marko Čelebonović: Na radilištu

Kulenovićeva poema na večeri poezije u Parizu

Početkom aprila, uoči Kongresa pristalica mira u Parizu je priređeno veče poezije, na kome su pročitani stihovi trinaestorice pesnika Francuske i drugih zemalja, boraca za slobodu svojih naroda i mir u svetu. Ovo književno veče organizovao je rejonski komitet Francuske Komunističke partije za sedmi arondisman Pariza. Pored stihova naprednih pesnika Francuske, Engleske, Španije i Poljske (Aragona, Bjenkovskog, Bronjevskog, Eliara, Garia, Lorke, Mačada, Maklejsa, Pšibosa, Salakrua, Verkora i Važika), pročitana je i poema Skendera Kulenovića »Stojanka majka Knežpoljka«. Slušaoci su toplo pozdravili Kulenovićeve stihove u vrlo dobrom prevodu na francuski jezik, kao i uvodnu reč organizatora ove priredbe o borbi jugoslovenskih naroda i njihovom doprinosu u stvaranju čvrstog fronta mira u svetu.

STO PEDESET GODINA OD RODJENJA ONORE DE BALZAKA

Dušan MATIĆ

1.

Na dan 20 maja ove godine, navršiće se tačno sto pedeset godina od rođenja Onore de Balzaka, znamenitog francuskog romansijera, jednog od najvećih pisaca sveta.

Balzak je živeo i stvarao u jednom od najburnijih i najzanimljivijih perioda francuske — i evropske — istorije, u prvoj polovini devetnaestog veka: rođen u pretposlednjoj godini osamnaestog stoleća, 20 maja 1799 godine, u gradu Turu na Loari, u vreme kad se moćan talas francuske revolucije stišavao a Francuska spremala da zagazi u napoleonovsku avanturu, koja je unutar Francuske, značila kraj društvenog preokreta započetog 1789, a, spolja, prema Evropi, uprkos sveg svog zavojevačkog karaktera, bila težak, smrtonosan udarac evropskom feudalizmu, umro 1850, relativno mlad, iscrpljen prekomernim radom na svom ogromnom delu, u vreme kad se februarska revolucija 1848 davila u svojim sopstvenim protivurečjima, ali čiji je najznačajniji rezultat bio otkrivanje lika nove, radničke, klase, koja će na svojim plećima poneti veliki zadatak konačnog oslobođenja čovečanstva od klasne eksploatacije, i kad se pigmejski potomak znamenitog imperatora Napoleon III, uz pomoć visoke buržoazije, uplašene ustankom pariskih radnika, od naleta novih nadirućih snaga radnih masa, i blagodareći zbunjenosti malograđana, pripremao da zaulari slobodu Francuske kako bi produžio vek buržoaskoj vladavini. U tom burnom periodu istorije francuskog društva, između dve revolucije i dva carstva dva Napoleona — velikog i malog, kako ih je zvao Viktor Igo, društva razdiranog dvojakim protivurečjem, borbom između preživelih snaga »starog režima«, koje su uzaludno pokušavale da povrate svoje stare privilegije, ili bar da osiguraju sebi kakvo-takvo mesto u krilu vladajućeg sloja, i nove sve moćne građanske klase, s jedne strane, i muklom sve upornijom borbom između ove i rastućeg proletarijata, i sam prožiman tim protivurečjima, Balzak, taj gorostas, sav satkan od genija i energije dovoljne za deset ljudskih života iznad prosečnog, ostvario je grandiozno književno delo, kome je malo ravnih u svetskoj literaturi.

Jedna od najznačajnijih epoha modernog francuskog društva, koje je, nema sumnje, prototip — i škola — evropskog građanskog društva, našlo je u Balzaku pisca, ne samo dostojnog svog vremena već svih vremena, pisca čije je delo, neosporno, najvernije ogledalo tog vremena i, zašto ne bismo rekli, njegova visoka umetnička savest, čime Balzak ne samo nadživljava sebe već i svoju epohu. Jer, u svom delu, Balzak je na nezaboravan, svirepo istinit način naslikao svoje doba, u kome je buržoazija dotukla aristokratiju, ukoliko je revolucija propustila da to učini, buržoazija koja je bila sazdana od onog istog sirovog i surovog tkiva, ispunjenog beskrajnom ambicijom, neukrotivom energijom, ludim snovima o pustolovinama, dotle neslućenim, i žeđu za bogatstvom i slavom, od čega je bio sazdan i sam znameniti car, najostvareniji tip epohe, pod čijom su senkom njegovi savremenici živeli i umirali, a mogli su da postanu još samo ili izuzetno bogati, ili perovi francuske, ili veliki pisci ili poslovni maheri, ili zločinci, jer su neka mesta u životu jedinstvena i izuzetna, a istorija se, bar u tom smislu, ne ponavlja. Balzak je od tog istog ljudskog testa, u svojoj Ljudskoj komediji izmodelirao, bez šminkanja, bez senke pritvorstva, veličinstvenu epopeju tog silovitog i bezobzirnog uspona francuske buržoazije.

Kao da je Balzak imao ludu sreću. Već nekoliko godina posle njegove smrti, 1856, dva velika francuska pisca, pesnik Bodler i romansijer Flober, doživeli su da budu izvedeni pred sud zbog »nemoralnosti« svojih knjiga, Cveća zla i Gospođe Bovari. Istina je bila prestala da bude bezopasna za vladajuće krugove; viši građanski slojevi postali su obazrivi i počeli su da vode računa o svom »dobrom glasu«. Drugo carstvo, na primer, zabrinuto za svoju »građansku reputaciju«, nije više praštalo ni mrtvom Balzaku. Pred kraj vladavine Napoleona III, kada su reakcija i hipokrizija dostigle vrhunac, 1867 godine, u francuskom senatu bio je diskutovan predlog »uglednih« građana Sent-Etijena, u kome se tražilo da se iz javnih biblioteka izbace nemoralna i opasna dela po poredak. Među pomenutim knjigama bila su Balzakova celokupna dela.

U Balzakovo doba, međutim, u onom kratkom periodu između »slavnih julskih dana« 1830 i 1848, buržoazija, dušom i telom predana zgrtanju napoleondora, pod luj-filipovskom parolom »Bogatite se!«, malo se brinula šta o njoj misle ta piskarala, pa i genijalna, pa i sa ogledalom, čistim kao oko i bez traga od nekog daha što bi ga bar malo zamaglilo, koje su joj podnosila pod nos, da bi se u njemu ona videla. Čak su se, reklo bi se, cinično i samodopadljivo, ovi podanici kralja-građanina, prepotentni i puni vere u svoju snagu, naslađivali u nepatvorenom prikazivanju njihovog sopstvenog divljeg zapada i njihove sopstvene gnusobe. Tako je Balzak mogao neometan, na miru, ali se grozničavo žureći, da slika svoje doba i da, najzad, istinu postavi i kao najviši umetnički ideal, i time zasnuje u književnosti jedan nov književni pravac, realizam, kritički realizam.

Kasniji francuski pisci, pa i realisti, razblažili su svoje mastilo svetom vodicom spoljnih i unutarnjih obzira: trag opadanja energije i predznak — za njih — mutnih i nerazumljivih vremena koja su nailazila.

2.

Balzakov prvobitni plan bio je, da, po primeru Valtera Skota, izvuče iz istorije Francuske seriju romana; ali je ubrzo promenio svoju nameru: predmet njegovih knjiga biće stvarnost njegove epohe, epohe poslerevolucionarne Francuske. Koliko uzbudljivija istorija! On će, dakle, slikati savremeno francusko društvo. Pišući kasnije, u predgovoru **Ljudske komedije**, o tom vremenu svog odlučivanja, on je rekao: »Slučaj je najveći romansijer: da bi pisac bio plodan, samo treba da ga proučava. Francusko društvo biće istoričar, ja imam samo da budem sekretar. Dajući inventar poroka i vrlina, skupljajući glavne činjenice strasti, slikajući karaktere, odabirajući glavne događaje iz društva, komponujući tipove sjedinjavanjem crta više homogenih karaktera, možda ću uspeti da napišem istoriju zaboravljenu od tolikih istoričara, istoriju običaja i načina života«. I zaista prvi zajednički naslov koji je bio izabrao za svoje romane i nosi karakteristično ime: **Društvene studije** (1837); konačno ime **Ljudska komedija** Balzak je usvojio tek kasnije (1842).

Prvo delo koje je Balzak priznao i potpisao svojim imenom, i koje otvara seriju njegovih velikih romana, jeste Poslednji Šuan (1827). Ali tek **Filozofija braka** i **Kuća mačke koja prede** doprineli su da njegovo ime izbije na površinu. Međutim, njegova istinska slava romansijera upravo datira od pojave **Šagrinske kože** (1830). O toj se knjizi vrlo mnogo govorilo u Parizu, i njen je uspeh bio potpun. Put slave bio je probijen. Ostalo je da se ostvari veliko genijalno delo, za koje je on oduvek osećao da ima i snage i sposobnosti da ga napiše. »Duboka naklonost ka jednom pozivu, pisao je Balzak u jednoj svojoj knjizi, misleći svakako i na sebe, jača je od svih prepreka, koje joj stoje na putu«.

Od tog trenutka pisanja i objavljivanje njegovih remek dela počelo je punim zamahom, neprekidno iz godine u godinu. To eksplozivno stvaranje (gotovo redovno godišnje po dve do tri knjige) može se objasniti samo njegovim izuzetnim umetničkim darom, ogromnim, strašnim, kako je on govorio, radom i dubokim poznavanjem francuskog društva. Pokazalo se da deset godina provedenih bez uspeha u poslovnom svetu i deset napisanih knjiga, koje nije smatrao dostojnim da uđe u njegova celokupna dela, nije bilo izgubljeno vreme, ni izgubljen trud. To je bila škola života i pisanja. Ima umetnika koji u jednom malom životnom detalju mogu da naslute širok odjek života, kao što se u maloj školjci naslonjenoj na uho čuje more šumova koje ostaju inače neprimećeni. Snažnim i strasnim temperamentima, međutim, kao što je bio Balzak, izgleda da je potrebno da se zagnjure u život do pobede ili poraza, svejedno — čovek se i na svojim porazima uči — pa da mogu da shvate život u svoj njegovoj silini i obimnosti. U poslovnom svetu Balzak nije stekao bogatstvo, izraženo u novcu, ali je došao do jednog dragocenijeg bogatstva: do istine o tom svetu, u kome je novac sve, gde se sve pretvara u kupo-prodaju, u kome ne postoji ništa svetije od zlatnika, a gde se sve svetinje života izražavaju u većoj ili manjoj svoti novaca. Balzak je od vrha do dna upoznao i prozreo taj poslovni svet koji je dominirao modernim građanskim društvom i davao mu fizionomiju. Da bi dobro upoznao taj svet, Balzaku izgleda nije bilo dovoljno da posmatra s obale kontemplacije te političke i poslovne pariske ajkule kako ludo plivaju, bore se i međusobno proždiru. On je i nehotice bio zaplivao s njima, i video ih na delu. Nije dovoljno bilo gledati taj zverinjak bogaćenja. Balzak je i nehotice bio ušao u tu arenu poslovnog sveta. Trebalo ga je ne samo videti, već ga i osetiti na svojoj koži; ne samo doživeti već i sam proživeti — i — preživeti. Trebalo je proći kroz sve društvene slojeve — poslovi su ih sve vezivali — videti ih izbliza, osetiti sve nianse koje različita zanimanja ostavljaju na ljude, uočiti sve uticaje i deformacije koje različite sredine i društveni položaji vrše na čoveka. Samo je Balzak ,ta ogromna energija, ta strasna priroda i taj genijalni posmatrač, mogao da prođe kroz sve to i sve izdrži, i da, uzdižući se iznad tog vrtloga svojom umetničkom vizijom, prikaže to društvo i čoveka zapletenog u njemu onakve kakvi su, i spolja i iznutra, jer su isti vetrovi duvali i kroz njegov život. To daje onu upečatljivu istinitost njegovim ličnostima: u nekima od njih on je dao elemente svoje strasne i snažne ličnosti.

3.

Posao istoričara jednog društva Balzak je shvatio na visoko umetnički način. Ne radi se za pisca da samo klasificira sredine, nabroji tipove, ispriča drame iz intimnoga života, imenuje zanimanja, itd.; on mora da

(Nastavak na trećoj strani)

Posljednji susreti sa Hasanom Kikićem

Skender KULENOVIĆ

Bilo je to marta mjeseca 1942, u Agićima, muslimanskom selu nad kanjonom Vrbasa kraj Bočca, koje su njegovi stanovnici napustili, skloniv̌ši se u Banju Luku i ne odazivajući se na mnoge naše poruke da se vrate, puni straha pred četnicima.

Naša štamparija, ustvari dva ciklostila, nekoliko šapirografa, pisaćih mašina i sanduka papira, bila je smještena u jednoj napuštenoj jednospratnoj zidanici. Moj pokojni drug Nikola Pavlić i ja uređivali smo tada »Krajiški partizan«, list upravo nabijen epskim zanosom prvih ustaničkih mjeseci i vjerom u pobjedu, željno očekivan i čitan u svim četama i mnogim seoskim kućama oslobođene Krajine, u kojoj već od decembra mjeseca 1941 Talijani i ustaše, uobručeni, nisu smjeli ni nosa da promole gotovo ni iz jednog grada.

Čekali smo da okopni pa da oslobodimo i gradove. Pisao sam jedan članak o Crvenoj armiji. To je bilo krajnje naprezanje svega znanja i svih nerava, da se još više napne onaj junački polet naroda i vojske, a da se pritom ne posije ni najmanja iluzija. Zadubljen sjedeći za stolom, nisam više čuo klepet mašina na kojima su kucale drugarice i od kojih je bilo kao u mlinu. Najedamput osjetih nečije ruke na očima. Kao što to vole da rade djeca, i neki odrasli ljudi u djetinjim raspoloženjima, stadoh da pogađam ko je, izvikujući, svaki put bez uspjeha, jedno po jedno ime: Sida, Milan, Lutka, Danica, Mladjen, Ajiša. Napokon mi dodija, i okrenuh se. Bio je Hasan Kikić.

— E, Škandal-efendija, ti i ovdje u ćitabe! — smijao se svojim zdravim bijelim zubima oslovljavajući me tako, kao i u svim ranijim radosnim trenucima duga drugovanja, jer mi je jedno vrijeme bilo ušlo u naviku da u časovima ljutnje ili zgražanja govorim: Škandal jedan!

Stajao je preda mnom u uniformi domobranskog oficira, na kojoj naravno nije bilo znakova. U jednom trenutku, kao što to već biva u sličnim prilikama, projuriše mi kroz glavu, u svom uobičajenom neredu, mnogobrojna sjećanja od burnog ljeta 1941 godine. Sjetih se nedjeljnog prijepodneva 22 juna u Zagrebu kada smo na užasnu vijest prekinuli razgovor i pogledali se: i u nevjerici, i nedoumici, i vjeri; sjetih se i onih žudnih slušanja prvih vijesti na prigušenom radiju; i njegove često ponavljane rečenice: »Legao je on (Hitler) na rudu!«; i noćivanja kod »manje kompromitovanih« prijatelja; i kako je, po premještaju u Sanski Most, često odatle dolazio u Zagreb i vraćao se natrag sa punim kuferom ljekova i instrumenata, obavijajući zavoje oko pasa, prsiju i noge; i kako mi je iz Sanskog Mosta poslao formular propusnice sa žigom i potpisom kotarskog pretstojnika; i kako nam je, kad sam se ja već preselio u Grmeč, slao, kao domobranski satnik, izvještaje o namjeravanim pokretima Talijana, ustaša i domobrana i lično doturao sanduke municije.

Ja sam ga pozvao napolje da mi nesmetano ispriča kako se i kad se prebacio na oslobođenu teritoriju. Setali smo pustim Agićima. Sav zaokupljen njime, ja oko sebe nisam ništa primjećivao, htijući na silu da pronađem neku promjenu na obličju toga čovjeka; a obličje mu je bilo, kao za inat, sasvim isto, samo što mu je lice bilo opaljeno vjetrom; pričao je nekako kao da je suvišno govoriti o načinu prebacivanja, zaustavljajući pogled na nekom povaljenom plotu ili na otvorenim vratima koje opustjele kuće ili prvim jagorčikama u okopnjelim obalicama, poslije čega bi uviiek pokušao da nekud odluta mislima. Tek kad je došao do najdramatičnijih trenutaka, počeo je ponovo da ih preživljava.

To su bili časovi provedeni u štabu Uroša Drenovića. Do tog izdajnika dospio je neočekivanim sticajem okolnosti, ne uhvativši vezu sa lijevom obalom Sane gdje se nalazio Grmečki partizanski odred, te otišavši na desnu obalu, put sela Tomine, gdje se u tom času nalazio Drenović. Razbojnik, koji je bio učitelj, sreo se jednom sa Hasanom Kikićem kao učiteljem, — nije moglo da se skriva ime. Primio ga je vrlo lijepo čak oduševljeno. Ali odmah drugi dan Hasan je jasno osjetio, po nekom mutnom sjaju Drenovićevih očiju, da mu razbojnik snuje podmuklu smrt. To mu se potvrdilo. Neki učitelj, Kikićev poznanik koji se nalazio u četničkom štabu, saopštio mu je kako je Drenović jednom svom

Hasan Kikić

banditu povjerio da zavede Hasana u šumu i da ga ubije. Tako je odluka da se izvuče iz četničke jazbine bila ubrzana. Napipavši preko Drenovićevih bandita gdje se nalaze partizani Hasan Kikić se prebacio našima u Grmeč. Krenuvši odatle po vlastitoj želji, koju nije bilo moguće suzbiti, sa tek formiranim proleterskim bataljonom na čišćenje četničkih rulja po Manjači, zaustavio se tako u Agićima.

Promatrao sam ga, na toj šetnji, sa teško skrivanom drhtavom radosti. U tom trenutku ja sam osjetio da u njemu nije mrtav, nego se sada probudio i narastao do osvetnika jedan od onih njegovih dječaka za carskim govedima iz »Provincije u pozadini«. Kada mi je pričao pojedinosti o Drenoviću, o njegovoj rulji, o njegovoj ženi (koja je također bila član štaba), o Sanskom Mostu, opkoljenoj kasabi sa izbezumljenim Talijanima, ustašama i čaršijskim šićardžijama, ja sam, i po živim njegovim slikama, i po strastvenom njegovom govoru, bio u tom času siguran da će ta sablasna stvarnost biti jednom naslikana na literarnim stranicama kakve on dosad nije pisao.

Ja sam ga u tom njegovom uzbuđenju promatrao sa velikom radoznalosti, čas zastajkujući i hvatajući ga iskosa, čas loveći priliku da pogleda nekud usputranu. On u tom trenu nije stajao preda mnom samo kao književni stvaralac nego i kao neodoljiv predmet za književno stvaranje. Izgledao mi je kao sasvim običan borac, osvetnik među hiljadama osvetnika. Taj mi se utisak odmah potvrdio, jer je upravo stao da priča o borbama od Grmeča do Manjače, sve strastvenije i počinjući već pomalo da se pjeni. Pričao je upravo kako su bili opkolili Drenovićev štab, i najedamput je pljesnuo dlanom o dlan: »I pobježe!« I zatim je dodao: »Ali do zgode!« To je izgovorio tako kao da će ga baš on lično živa uhvatiti. Preda mnom se tada rastvorilo nešto novo, što me ispunilo i radošću i zebnjom: pa on se evo sa istom strasti hoće da bori sa kojom znam i da piše; i, začudo, podjednako sirova strast i na jednom i na drugom polju.

Izgleda da su neki rukovodioci, uočivši to, više cijenili u njemu književnika, pa su mu dali jedan privremen pozadinski zadatak, da bi mogao da piše. Nikicu Pavlića i mene to je mnogo obradovalo. Mi smo aprila mjeseca preselili štampariju u Skender-Vakuf, a Hasan je ostao na Čemernici, nekoliko sati hoda od nas. Navraćao nam je često, i po poslu i na viđenje. Jednoga dana, krajem aprila, došao nam je poslije podne. Kako se primicala prvomajska proslava, zamolili smo ga da nam za nju nešto napiše. Sjeo je, svjež kao i obično, i do noći napisao aktovku »Partizani idu«, koju smo Prvog maja prikazivali seljacima. Ta njegova stvarčica potakla je nas dvojicu na literarne razgovore, koje inače u to vrijeme nismo vodili. Ali, dok smo prije rata raspravljali o književnom izrazu, sada nismo ni primijetili da govorimo ponajviše o temama. On mi je tada rekao da je u Čemernici već počeo da piše jednu odužu priču o nekoj ženi, »hajdučici, bolan, ma kakvoj hajdučici, — ne može se smisliti takva!« Ne mogavši odoljeti, ja sam mu tada pročitao jednu svoju pjesmu, »Veselu baladu o tri crne košulje«; on se najprije sudržano smijao, a onda prasnuo »Deder ti, Škandal-efendija, mani se tih svojih članaka, nego pljuni lijepo u dlane pa napiši takvih deset pjesama, — to ti je bolje!« Zatim mi uzeo pjesmu iz ruke, gledao nešto i rekao: »Gledam nešto ovaj tvoj pejsaž. Zbilja, majku mu, jest! Idem kroz Čermenicu, a šuma, ih, što je to šuma, planina steća, lista, diše!« Posavac se, gotovo sa djetinjskim čuđenjem, raspričao o nevisokoj Čemernici tako široko, da je to meni, koji sam se rodio pod Klekovačom a mladost proveo pod Vlašićem, počelo da biva pomalo smiješno, pa sam osjetio neku neodoljivu potrebu da ga malo bocnem: »Vidi se da si se rodio u posavskom šašu!« On se slatko nasmijao: »Iš!«

Početkom maja, opet nam je došao, zajedno sa Ajišom Karabegovićkom, sestrom Osmana Karabegovića, (nezaboravnom našom bolničarkom, koju je kasnije zaklao neki četnik Diljkan, na grozno zgražanje i još danas tužno spominjanje čemerničkih boraca što ih je ona njegovala, i seljaka, kojima se uvijek radosno javljala). Upravo u trenutku kada se Hasan spremao natrag u Čemernicu, upade u našu sobu vodnik jednog voda. Stade, malo zajapuren, da priča komandiru Karlu Rojcu, čovjeku dobru a nesmiljenu, kako mu se vod u današnjoj borbi s četnicima morao povući (»zbog premoćnije snage neprijatelja«). Ne zna se ko je počeo da više viče na vodnika, komandir ili Hasan. »Kakav neprijatelj, kakva snaga, pričam ti priču! Oduzeo bih ja tebi taj mitraljez, da sam ti ja komandir, pa onda vodi tu svoju strategiju!« I ljutito je krenuo.

Ispraćao sam ga sa prozora. On i Ajiša pojahivali su konje.

Upravo kad je uzjahao, doviknuo sam mu, dok se konj pod njim vrtio, kroz neku zebljivu šalu: »Djeco, pripazite se vi malo!« On se, tupkajući konja petama, iskrene i dobaci mi, kroz pomalo zajedljiv smijeh: »E de sad i ti svoju strategiju!« Da se malo popravim, ja mu doviknuh (konji su već poletjeli): »Slušaj, pa drugi put donesi gotovu hajdučicu!«

Nije, vjerovatno, čuo.

Tri dana poslije toga rastanka presjekla me je vijest da su Hasana iz zasjede ubila tri četnika na ponovnom putu k nama. Vijest donese kurir koji ga je pratio i koji je imao sreću da umakne iz zasjede. (Tog mladića vidjela je poslije u kozarskom obruču jedna drugarica kako nijemo gleda iz mase ranjenika, mitraljezom presječenih nogu; onda sam mu izgubio svaki trag). Da udarac bude podmukliji, taj kurir je bio — gluvonijem, i niko ga drukčije nije ni zvao nego Nijemac. Uobražavao sam sebi da geste kojima je on opisivao Hasanovu smrt ne razumijem, iako sam sa Nijemcem odlično već naučio da se sporazumijevam. A nečas bi zaboravljao da je gluvonijem (on je tvrdo vjerovao da će poslije oslobođenja otići u Moskvu i tamo pročuti i progovoriti) — pa bih mu na sav glas vikao: »Slobodan (to je bio Hasanov pseudonim), je li Slobodan ubijen?« Nijemac je uporno stavljao ruku na usta kao da iz nje srče vodu, onda kako to čine muslimani uzimajući abdest: to i jest bio Nijemčev znak za muslimane; on je znao da je Slobodan musliman. Istina je, dakle.

Tolike sam bliske i drage drugove izgubio u borbi, a nikad, ni prije ni kasnije, nisam osjetio to što u tom trenutku: niz sljepočice mi je silazio bridak led, kočio vilice i na kraju zaledio cijelo tijelo. Rekli su mi da sam bio potpuno žut i da čitave sate nisam riječi progovorio.

Onda je taj grč u meni popustio, i tad sam podnimljen na stolu, počeo da prigušeno ridam. Čuo sam iza leđa riječi Nikice Pavlića (i on je kasnije vrlo tragično završio), najbolje riječi što ih je on umio da smisli za moju utjehu: »Pa, čovječe, to treba da te napuni još većom mržnjom!«

— Lako je tebi tako rezonovati — govorio sam jecajući.

Šive praznine smjenjivale su se tada u mojoj duši, munjevito i čudno, sa nekim beznačajnim a sad savršeno jasnim pojedinostima zauvijek završena drugovanja. U tom trenutku, ja sam plakao za prošlim Hasanom. A kada se i taj, kao i svaki drugi bol, pod uticajem vremena i ostalih bolova pretvorio u ono neizbježno trezveno žaljenje, ja sam vidio da je trebalo da plačem za budućim Kikićem.

GOSTOVANJE NAJBOLJIH POZORIŠTA NR SRBIJE U BEOGRADU

U vremenu od 7 maja pa do 5 juna gostuju u Beogradu najbolja pozorišta iz unutrašnjosti NR Srbije. Kulturni radnici Beograda i beogradska pozorišna publika imaju tako prilike da vide dosadašnje napore i rezultate narodnih pozorišta iz Kragujevca, Niša, Pančeva, Šapca i Novog Sada. Sudeći po onome što su postigla od oslobođenja naše zemlje pa do danas ova pozorišta pretstavljaju značajne činioce u izgradnji i podizanju kulturnog nivoa naših gradova.

Narodno pozorište iz Kragujevca je najmlađe pozorište iz ove grupe. Počelo je odmah po oslobođenju, 1944, dakle pre svih pozorišta na teritoriji Srbije. Inicijativa za stvaranje i početak rada pozorišta potekla je od kragujevačkih amatera. Dobrovoljnim radom samih članova osposobljena je u gradu jedna dvorana u kojoj su počele prve pretstave. Skoro pola godine svi su igrali besplatno. Prvi direktor pozorišta bio je dr Vojislav Đurić. Pozorište se naročito razvilo pod rukovodstvom Rajka Radojkovića.

Docnije, u Kragujevcu je stvorena profesionalna pozorišna grupa. Od lakšeg i jednostavnijeg repertoara, tehnički slabo opremljenog, Narodno pozorište u Kragujevcu prelazilo je na značajnija dramska dela domaće i strane književnosti. Na ovogodišnjem repertoaru pozorišta nalaze se »Dundo Maroje«, »Sumnjivo lice«, »Gospođa ministarka«, »Koštana«, »Prst pred nosom«, »Nemirna starost«, »Male lisice« »Duboki su koreni«, »Ženidba«, »Tartif« i »Figarova ženidba«. Oko pedeset hiljada posetilaca u ovogodišnjoj sezoni i preko stotinu pretstava govore o rezultatima kragujevačkog pozorišta i prijemu njegovih pretstava kod publike.

Narodno pozorište iz Niša počelo je rad u novembru 1944. Kvalitet niškog pozorišta znatno je podigao upravnik Salko Repak. Od dosta slabih i neuvežbanih pretstava, u početku, ubrzo se prešlo na sistematsko podizanje umetničkog kvaliteta pretstava. Pozorište je uspelo da privuče u svoju dvoranu novu publiku. Prilikom gostovanja po gradovima i manjim mestima uže Srbije i Kosmeta, pozorište je vršilo veliki kulturni uticaj u širokim masama.

Na ovogodišnjem repertoaru Niškog pozorišta nalaze se: »Koštana«, »Stanoje Glavaš«, »Zona Zamfirova«, »Gospođa ministarka«, »Dva cvancika«, »Podvala«, »Šuma«, »Mašenjka«, »Rusko pitanje«, »Malograđanin«, »Duboki su koreni«, »Seviljski berberin« i »Mlada Garda«. Od početka sezone pa do sada pretstave je gledalo preko sto hiljada posetilaca.

Narodno pozorište iz Pančeva postojalo je pre oslobođenja pod imenom »Dunavsko narodno pozorište«. Po oslobođenju zove se »Vojvođansko narodno pozorište«, a posle postaje sekcija Vojvođanskog narodnog pozorišta u Novom Sadu. Od kraja 1945 odvaja se i postaje samostalno pozorište.

Prva premijera posle oslobođenja bila je drama Maksima Gorkog »Na dnu«. Lutajući u prvoj godini svoga rada u pogledu repertoarskog plana, Narodno pozorište iz Pančeva našlo je danas uglavnom svoj repertoarski put. Pozorišni kadar je u mogućnosti da prikazuje i teža dramska dela. Na ovogodišnjem repertoaru nalaze se: »Ožalošćena porodica«, »Dundo Maroje«, »Podvala«, »Rodoljupci«, »Zona Zamfirova«, »Koštana«, »Pokondirena tikva«, »Rusko pitanje«, »Pigmalion«, »Učene žene«, »Ujka Vanja«, »Duboki su koreni« i »Ostrvo mira«.

Narodno pozorište iz Šapca osnovano je u prvim danima po oslobođenju, 1 novembra 1944. U početku je imalo dvadeset profesionalnih glumaca i dvadeset pet amatera, bivših članova amaterskog pozorišta »Janko Veselinović«. Od oslobođenja pa do danas znatno se ojačalo i mnogo napredovalo. Ono danas ima profesionalnj glumački kolektiv i u mogućnosti je da stalno podiže svoje pretstave na viši umetnički nivo. U decembru 1948 Šapčani su proslavili stogodišnjicu osnivanja »Drugog šabačkog teatra«, i, na taj način, dali još više potstreka za rad svoga današnjeg pozorišta.

Ovogodišnji repertoar čine: »Laža i paralaža«, »Ožalošćena porodica«, »Mande«, »Kralj Betajnove«, »Gospoda Glembajevi«, »Gaspođa ministarka«, »Prst pred nosom«, »Bogojavljenska noć«, »Bez krivice krivi« i »Čvrčak na ognjištu«.

Šabačko narodno pozorište pretstavlja značajan faktor u kulturnom životu celog Podrinja .

Vojvođansko narodno pozorište, sa sedištem u Novom Sadu, osnovano po oslobođenju, počelo je sa radom 17 marta 1945 premijerom »Najezde«. (Pre rata radilo je u Novom Sadu pozorište Dunavske banovine). Ono je danas prvo i najbolje pozorište Autonomne pokrajine Vojvodine. U jesen 1947, pored drame, Vojvođansko narodno pozorište dobilo je i operu. Tako je NR Srbija dobila svoju drugu, a AP Vojvodina svoju prvu operu.

Od oslobođenja pa do danas, Vojvođansko narodno pozorište znatno se umetnički podiglo i postalo jedan od najvažnijih činilaca u kulturnom životu Vojvodine. 1947, pred odlazak na turneju u Bosnu i Crnu Goru, pozorište je gostovalo u Beogradu.

U svome ovogodišnjem repertoaru ima sledeće drame: »Rodoljupci«, »Pop Ćira i pop Spira«, »Laža i paralaža«, »Vuci i ovce«, »Duboki su koreni«, »Skapenove podvale«, »Vasa Železnova«, »Devojka bez miraža«, »Dan odmora« i »Ostrvo mira«; a od opera: »Prodana nevesta«, »Travijata«, »Rigoleto«, »Toska« i »Ero s onoga svijeta«.

Ovih pet najboljih pozorišta iz unutrašnjosti Srbije pretstaviće se pred beogradskom publikom sa po tri najbolja komada iz ovogodišnjeg pozorišnog repertoara.

B.

Dubrovnik dobija letnju pozornicu

U toku ovog leta Dubrovnik će dobiti letnju pozornicu. Savez kulturno-umetničkih društava u Dubrovniku, koji rukovodi izgradnjom pozorišta, dobio je građevinski materijal za pozornicu i klupe za gledaoce. Za smeštaj letnjeg pozorišta predviđen je prostor gornjeg dela Gundulićeve pijace, ali kako će svi uređaji biti od lako pokretljivih delova, ono će se moći premeštati i po gradskim trgovima, pred Kneževim dvorom, palatom Sponca i drugim. Na Gundulićevoj pijaci biće 500 do 600 sedišta i veliki broj mesta za stajanje. Kako pijacu sa dve strane okružuju visoke kamene zgrade, ovaj prostor je veoma akustičan.

Izgradnjom novog pokretnog letnjeg pozorišta, u Dubrovniku će za vreme turističke sezone biti omogućeno gostovanje pozorišnih ansambla i sindikalnih kulturno-umetničkih društava iz svih krajeva naše zemlje.

Obnovljeno pozorište u Kopru

U Kopru, u jugoslovenskoj zoni Slobodne teritorije Trsta, na svečan način je otvoreno obnovljeno pozorište. Otvaranju pozorišta prisustvovali su pretstavnici vojne uprave Jugoslovenske armije i narodnih vlasti. Pozorište ima oko 700 udobnih mesta. Ono će biti centar slovenačke, hrvatske i talijanske kulture.

Drugog dana nastupilo je Slovenačko narodno pozorište iz Trsta sa Cankarevom dramom »Sluge«. U obnovljenom pozorištu gostovala je nekoliko dana i ljubljanska opera sa »Prodanom nevestom« od Smetane i »Figarovom ženidbom« od Mocarta.

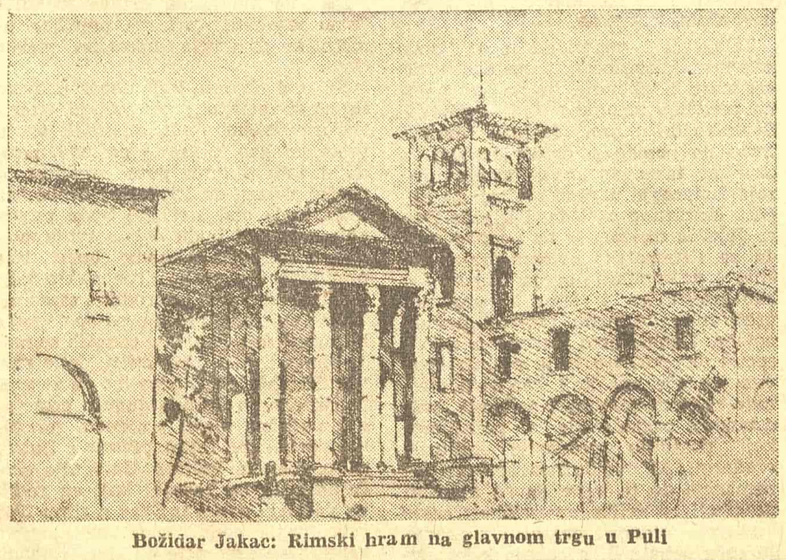

Božidar Jakac: Rimski hram na glavnom trgu u Puli

prodre u srž tog zbivanja, da otkrije dinamiku i dramu koja se odigrava iza svih tih detalja, da prozre razloge svih tih zapleta, da iznenadi smisao sukoba tog ogromnog skupa lica i, strasti, koji pretstavljaju to društvo u jednoj epohi, da iza svega nazre čoveka i čovečanstvo u kretanju, da iza delova vidi celinu, čitav jedan svet, svet koji živi svojim specifičnim životom, ali ipak živi kao čovečanski svet, samo sada prozračan, shvatljiv i suštinski, pošto je prošao kroz prizmu temperamenta i uma umetnikovog. Umetnost, a naročito umetnost romansijera, deo je, dakle, saznanja o društvu i čoveku. Balzak je pisao istoriju svoje epohe, ali istoriju u akciji, kako je on govorio, tj. istoriju živih ljudi.

Kao i svaki veliki umetnik, Balzak je stvarao tipizirane ličnosti, ali ih je dao u svoj njihovoj složenosti, zamršenosti i protivurečnosti. Tipično nije prosečno — Balzak je to dobro razumeo, — to nije nikakva generička slika, postignuta mehaničkim stavljanjem sličnih primeraka jednih preko drugih i izvlačenjem jedne uopštene pretstave, u kojoj se sve gubi. Snaga umetničkog uobličavanja leži u tome da ono što je u stvarnosti tek naznačeno i jedva se naslućuje, umetnik učini vidljivim i upečatljivim, tako da bode oči. I zato nije isključeno da jedan izuzetak, sagledan do kraja, sadrži mnogo pre opšte crte koje su karakteristične za jedan tip, crte inače razbacane u stvarnosti, negoli uopštena prosečnost. Bodler je imao pravo kad je rekao da u Balzakovom realizmu ima mnogo vizionarskog. Pol Lafarg tačno primećuje: »Balzak nije bio samo istoričar društva svoga doba, nego i proročanski tvorac likova koji su se pod Luj-Filipom nalazili još u embrionalnom stadiju i tek se posle njegove smrti, pod Napoleonom III, potpuno razvili«. Tog vizionarstva kod Balzaka bilo je čak i previše, i kat-tad je prelazilo granice neophodnosti. Ali kod njega sve je bilo veliko: i vrline i mane. Otuda je njegov Pariz u isto vreme i stvarnost i mit.

Nenadmašan je realizam, kojim je Balzak naslikao više hiljada ličnosti, glavnih i sporednih: ne čini li nam se da opažamo boju njihova glasa, da se sudaramo s njihovim pogledima, da vidimo njihove likove, njihov hod, njihovo dražnje glave. Isto tako i unutarnje pobude koje ih pokreću na delanje, kroz njegovu moćnu analizu, postaju nam jasne i prozirne. Međutim, ti Balzakovi ljudi čeda su svoje sredine; atmosfera koja ih okružuje sastavni je deo, reklo bi se, njihove ličnosti. On se poziva na velikog prirodnjaka svog vremena, Žofroa Sent-Ilera, učenika i sledbenika Lamarka, znamenitog pretstavnika teorije sredine, teorije koja ističe značaj dejstva spoljenjeg sveta na bića koja se u njemu razvijaju. Pozajmljujući tu teoriju iz prirodnih nauka i primenjujući je na društvo i čoveka, Balzak je otišao korak dalje od neistoriskih shvatanja francuskih enciklopedista, i pojmu sredine u ovom slučaju dao mnogo šire značenje. To nije samo priroda, to su priroda i društvo uzeti zajedno. Sredina za čoveka, to je klima, boja neba i senke drveća; ali je još više i pre svega, ljudska naseobina, grad, ulica, kuća, soba u kojoj živi, nameštaj, odelo, društveni sloj kome pripada, društveni sloj kome teži, društveni položaj koji zauzima i stanje njegovih finansija, kada je reč o građanskom društvu. Otuda u Balzakovim romanima dugi, iscrpni opisi i izlaganja situacija. Kod Balzaka najmanje možda ima opisa prirode; naprotiv, izobiluju opisi gradskog miljea, detaljni opisi mesta stanovanja i odela, prikazivanje pansiona, izlaganje društvenih odnosa ličnosti, iznošenje njihovog imovinskog i finansiskog stanja, računi i neprekidna prebrojavanja, sabiranja i oduzimanja. To nije nikakav dekor, nešto što je izvan samog junaka i same akcije koji se opisuju u knjizi; to je sastavni, organski deo ličnosti i drame koja se odvija. Ti nam opisi sredine i izlaganja socijalnog položaja pomažu da bolje razumemo karakter i delanje protagonista. Istina, ličnosti nisu prost refleks sredine. Čovek je klupko nagona, prohteva i sposobnosti; ali oni ostaju bez sadržine i bezobrični su, i tek ih sredina i uslovi opredeljuju i razvijaju u strasti, koje odgovaraju tim uslovima, i shodno tome oni i delaju. »Balzakovim ličnostima, piše Pol Lafarg, bez izuzetka gospodari jedna strast, koja postaje za njih fiziološka sudbina. Čak i kad su, dolazeći na svet, donele sa sobom klicu te strasti, ona se lagano razvija tek pod uticajem sredine. Ali čim je ona dostigla svoju kulminaciju, kao ljubav kod Čiča Goria, tvrdičluk kod Grandea, naučno istraživanje kod Baltazara Klasja, taština kod Krevela, seksualni nagon kod barona Iloa, ona postaje suverena, ona guši i ubija, jedno za drugim, ostala osećanja i čini od svoje žrtve jednog monomana. Balzakovi romani su epopeje pobedonosne strasti: čovek je u njima igračka izvesne strasti koja gospodari njime i mrcvari ga, kao što je u grčkoj tragediji, igračka božanstva koje ga je gonilo čas u zločin, čas u herojsku akciju. Posle Eshila i Šekspira — ovaj poslednji čini isto tako svoje heroje žrtvama strasti i ostavlja ih da ih ona sažiže — ni jedan pisac nije prikazao kao Balzak, sa toliko neumoljive jasnoće i toliko snage u opisu, strasti dovedene do svog paroksizma, do ludila«.

4.

Balzak je, pored Stendala, tvorac modernog francuskog romana i, osnivač realizma. Književnost po njemu, naročito roman, ima da bude deo saznanja o čoveku. Istina, pored lepote, treba da postane kriterijum i u umetnosti. Ta duboka težnja ka istini koja se nalazi u Balzakovom književnom delu, učinila je da je Engels mogao da kaže za Balzaka da je on napisao »potpunu istoriju francuskog društva (od 1816 do 1848), iz koje sam ja — čak i u pogledu ekonomskih pojedinosti (kao što je prepodela realne i lične imovine posle revolucije) — naučio više nego iz kupusara svih profesionalnih istoričara, ekonomista, i statističara toga doba skupa«.

Nema sumnje, Balzak je, kao uostalom i Stendal, proizišao iz romantizma, i to ne samo zato što su bili njegovi savremenici, već i zato što su i sami osetili svoju srodnost sa tim velikim pokretom svoga doba. Jer romantizam je, uprkos svih svojih zastranjivanja i sve svoje subjektivističke fantazmagorije, bio ipak poziv na beskrajno šarenilo stvarnosti, nasuprot skučene i apstraktne slike čoveka u klasicizmu, poziv na Šekspira, a to je, pravilno shvaćeno, bio poziv na realizam. Ima u Balzaku romantičarske groznice kao i kod najuznemirenijih »duša« romantizma početkom prošlog veka. Međutim, Balzak je vrlo brzo prevazišao romantizam, i, u svojim knjigama, naročito u prikazivanju mladih ljudi, svojom realističkom analizom, izobličio kompleks »romantičarske duše« i pokazao šta se stvarno krije iza »svetskog bola«. Ali tragovi romantizma ostali su kod Balzaka u njegovoj sklonosti za tajanstvenim i zamršenim situacijama i melodramskim neverovatnoćama, koje je takozvani »crni roman« toliko bio eksploatisao. Ima, međutim, tragova pozitivnih elemenata romantizma u stavu i u stilu Balzakovom, i koji se nalaze u onoj zgrušanosti i blesku njegova stila. Ta Balzakova slikovitost i sažetost u izražavanju, (koje karakterišu njegovo inače realističko izlaganje, — a kojih kod ostalih realista retko ima — vratiće se tek s realizmom Gorkog, koji je, kao što je poznato, uvek govorio da suprotnost između realizma i romantizma nije apsolutna. U socijalističkom realizmu, oni će, na novim osnovama, naći svoju sintezu, kad u realističko slikanje stvarnosti prodiru romantični elementi, ne više kao **stav** umetnika prema njoj, već kao podatak same romantike revolucionarne stvarnosti i života, ne više pripojeni **spolja**, kao bleštavo ruho i ulepšavanje umetnikova sna o stvarnosti, već izrasli **iznutra** kao pobeda samog života nad slepom stihijnošću života.

Bilzak je po svojim ubeđenjima i sklonostima (celim svojim bićem i životom, inače bio je čovek svoje epohe) bio konzervativac, legitimist, kako se to u njegovo vreme nazivalo. On je govorio da piše »u svetlosti religije, monarhije i poretka«. Pred neredom koji su izazvali surovi individualizam i anarhizam kapitalizma njegove epohe, pred bacanjem svih čovečanskih vrednosti u blato zlata, Balzak, ne naziruć̌i velike linije budućeg razvoja čovečanstva i **novi red života** koji će se u socijalizmu, preko revolucije, iskristalizirati iz haosa kapitalizma, okretao oči idealiziranom poretku aristokratije, za koju je ipak znao i potvrđivao da je osuđena na propast. Balzak je bio veliki umetnik i umetničko poštenje nije mu dopuštalo da u svom slikanju ljudi, pa i ljudi koji su pripadali sloju, prema kome je on gajio naročite simpatije, zataji istinu. U svom pismu Margareti Harknes, iz 1888, izlažući principe realizma u književnosti, Engels kaže za Balzaka: »Zacelo, u političkom pogledu Balzak je bio legitimista; njegovo veliko književno delo je besprekidna jadikovka zbog neizbežnog propadanja dobrog društva; sve njegove simpatije su na strani klase osuđene na propast. Pa uprkos svemu tome, njegova satira nikad nije oštrija, njegova ironija nikad gorča nego upravo onda kad stavlja u dejstvo ljude i žene s kojima najdublje simpatiše — aristokrate. A jedini ljudi o kojima uvek govori s neprikrivenim divljenjem, to su njegovi najžešći politički protivnici, republikanski junaci iz Kloatr-sen-Meria, ljudi koji su u to doba (1830—1836) stvarno pretstavnici narodnih masa. Što je Balzak bio tako prinuđen da postupa protiv svojih vlastitih klasnih simpatija i političkih predrasuda, što je v i d e o nužnost propadanja svojih voljenih aristokrata i što ih je opisivao kao ljude koji bolju sudbinu i ne zaslužuju, a što je prave ljude budućnosti v i d e o tamo gde su se oni u ono doba jedino i mogli naći, — to smatram jednom od najvećih pobeda realizma i jednom od najgrandioznijih crta staroga Balzaka«.

Zasluga je Balzaka što je on jedan među prvima učinio očiglednim da sadržaj umetnosti može da bude, i da treba da bude, neposredna čovekova društvena stvarnost, a ne mašta i subjektivne bludnje, da se lepota i saznanje ne isključuju, već da naprotiv, u sažimanju, dobijaju u intenzitetu. Svet poezije i svet stvarnosti sadržajno se poklapaju. Moderni život čovoka stekao je pravo na umetničko uobličavanje. Distanca nije više potrebna, pa da nešto postane predmet poezije. Umetnikovo je samo da prozre srž te stvarnosti, i da joj da oblik lepote. U tome je veličina Balzakovog realizma i njegovog književnog dela, koje, ni posle sto godina, u svojim najboljim ostvarenjima, nije načeto vremenom. Samo je otpao balast, dug koji svaki umetnik plaća svojoj epohi.

PIŠU NAM ČITAOCI

KAKVA SE PREDAVANJA DRŽE U BEOGRADSKOJ NARODNOJ BIBLIOTECI

Kod nas se još uvek u literarnim predavanjima provlače tu i tamo ostaci buržoaskog estetizma i bezidejnosti. Ove pojave — koje pored bogatog kulturnog i literarnog života u našim mnogobrojnim časopisima, pored predavanja i diskusija u književnim udruženjima i u odnosu na opšti karakter našeg kulturnog života, ne mogu ni izdaleka da ometu formiranje pravilnog pogleda na literaturu i umetnost kod čitalaca, niti da značajnije negativno deluju na vaspitanje književnog ukusa, — karakteristične su, između ostalog, za predavanja u beogradskoj Narodnoj biblioteci, naročito za ona iz oblasti strane literature.

Ovde se, pored predavanja o Ibzenu (jedino javno predavanje održano u Beogradu povodom njegove godišnjice) — koje nije imalo snage da prikaže pravu književnu vrednost norveškog dramatičara, niti da problematiku njegovih drama otkrije u samom buržoaskom društvu, a ne da je isključivo prikaže kao individualni, lični problem Ibzenov koji bi imao svoj koren u njegovom životu umesto u buržoaskoj stvarnosti — kao izraziti primer mogu navesti predavanja profesora Raška Dimitrijevića o Geteu i Bomaršeu, održana januara, odnosno marta ove godine u Narodnoj biblioteci u Beogradu.

Ova predavanja, doduše, nemaju određeno reakcionarnu tendenciju i neće ozbiljno uticati na publiku u smislu predavačevih shvatanja, i kao takva ne treba ih ozbiljno uzimati u obzir. Ali ih treba podvući zato što ona očigledno pokazuju bezmisaonost i neodrživost ne samo predavačevog književnog kriterija već i njegovog nazovi duhovitog, kozerskog tona kojim daje sudove, a za to nema dovoljno estetskog osećanja niti naučnog merila.

Za predavanje o Geteu karakterističan je sam početak, način kako se predavač obratio publici: »Mnogi su se od vas pitali, kad su pročitali belešku o predavanju, zar još o Geteu, zar opet o Geteu?« — znajući da je kritika rekla o njemu toliko da bi se od studija o Geteu mogla sastaviti čitava biblioteka. Ali koja je to kritika govorila o Geteu i koliko je tačno to što je ona govorila i pisala — to predavača uopšte ne interesuje, kao što ga ne interesuje i šta su Marks i Engels rekli o Geteu. On jednostavno prelazi preko toga (izuzimajući jedan citat iz Engelsa).

Posle ovakvog uvoda predavač pokušava da s brda s dola, bez ikakvog sistema u izlaganju i bez ikakve unutarnje logičnosti i doslednosti (sem doslednosti u smislu potpunog apolitičnog tumačenja Getea) iščeprka iz ogromnog Geteovog dela (ogromnog i po značaju i po obimu) samo ono što bi moglo da se kategoriše kao isključiva estetska vrednost, kao čisto umetničko ovaploćenje, dok se uopšte ni jednom reči ne pominje idejna tematika Geteovog stvaranja, niti dodiruje njegov ideološki stav.

Nigde se ne pominje Geteova revolucionarnost iz perioda »Šturm und drang« (»Prometej«), niti se prikazuje njegov docniji razvoj u pravcu filistarskog skretanja u tabor reakcije (»Građanin general«) i glorifikovanja sitnoburžoaske idile i otvorene pretnje revolucije (»Herman i Doroteja«). A »Gec od Berlihingena« i »Verter« — dela tipična za nemoć čitave epohe, a ne samo Getea — ne dobijaju nikakvo idejno objašnjenje. Od Geteovog stava prema Francuskoj revoluciji — ni traga!

Zato predavač i ne vidi da je u ovom genijalnom pesniku celog života besnela teška unutarnja borba; ne vidi ili neće da vidi da se kroz mnoga Geteova dela provlači kao crvena nit jedna tragična protivrečnost koju je Engels izrazio rečima: »U njemu stalno besni borba između genijalnog pesnika, koga beda sredine koja ga okružava izaziva na gnušanje, i bojažljivog sina frankfurtskog patricija ili vajmarskog tajnog savetnika koji se oseća prinuđen da sa tim svetom zaključi mir i da mu se prilagodi«. Predavač ne vidi da je Gete pored sve svoje veličine — filistarski sitan, da nije imao snage da »savlada nemačku bedu« i da je ta pobeda nemačke bede i duhovnog siromaštva feudalne Nemačke nad Geteom tragedija nemačke literature.

Ali predavač nije u stanju ni da istakne pravu književnu veličinu Geteovog genija. On je pronalazi u pesmama drugorazredne vrednosti, a ne vidi je u Geteovoj sposobnosti da u jednoj izvanredno bogatoj i lirski širokoj skali doživi sve prelive jednog naivnog ali snažnog oduševljenja životom. Ne vidi je u onom prisnom, intimnom, lirski izvanredno akcentovanom i umetnički virtuozno izraženom osećanju za prirodu, njenu tajanstvenost i romantiku. A »Faust« — kruna Geteovog stvaralaštva i delo koje ga uzdiže u vrhove svetske literature — predavač nije u stanju da osvetli u svoj veličini koju to delo znači. Iz predavanja se nije moglo ni naslutiti da je »Faust« u izvesnom smislu rezime celokupnog Geteovog životnog aktiviteta, rezultat onog mučnog i napornog traganja za istinom, saznanjem i smislom života, koje se u svojim krajnjim konsekvencama uobličuje u »Faustu« kao potpuna afirmacija ovozemaljskog života i konačno negiranje metafizičkih zaostavština srednjevekovne mistike, koje su obilno cvale u feudalnoj Nemačkoj.

★

U predavanju o Bomaršeu uopšte se ne govori o društvenoj situaciji Francuske uoči revolucije, ma da je bez toga nemoguće shvatiti umetničku vrednost Bomaršeove komedije, niti uspeh koji su njegova dela postigla kod masa. Ali, kao što će se videti, ovo nije učinjeno slučajno: Predavač izoluje Bomaršea od društvene stvarnosti Francuske kako bi se njegovo delo čisto estetski osvetlilo i podvukli samo takvi njegovi kvaliteti, da bi se ostalo na čisto »literarnim« visinama i da se prefinjeni estetski kvaliteti Bomaršeove komedije ne bi »ukaljali« prozaičnošću političkog života i socijalnih borbi. Kakva je društveno-istoriska nužnost učinila aktuelnom, čak i neizbežnom društvenu satiru tog vremena, čiji je najviši umetnički domet Bomaršeova komedija — predavač potpuno prenebregava.

Predavačeva digresija o Napoleonu takođe prikazuje bezidejnost sa kojom se predavač odnosi prema političkim zbivanjima Francuske revolucije. Pominjući Napoleonov boravak i ratovanje u Africi, predavač završava da se Napoleon vratio u Francusku da bi »učinio nešto korisnije«, a to korisnije je — državni udar. Samo, pritom ostaje nejasno za koga je Napoleonov udar bio »korisniji«: za radne mase ili za krupnu buržoaziju i novo plemstvo ili — za samog Napoleona, kome je zaista bilo unosnije dokopavanje vlasti nego li rat sa memelucima po pustinji!

Veselost i vedrinu duha Bomaršeovog (kojima on daje značenje najviših literarnih kvaliteta Bomaršeove komedije) predavač uopšte i ne pokušava da socijalno objasni, iako je Bomaršeova veselost ustvari izraz osećanja snage, životnog optimizma klase koja društveno nastupa i ruši pozicije jednog preživelog poretka. Ekonomska i društvena nadmoćnost preduzimljive buržoazije nad zaparloženom i preživelom feudalnom aristokratijom rodili su onu veselost i duhovitost sa kojom su u Bomaršeovim komedijama karikirani pretstavnici plemstva. Predavaču, razume se, nije ni na kraj pameti da Bomaršea posmatra i kao izraz raspoloženja jedne klase u jačanju, već u njemu hoće da vidi samo individualisan temperament, u čijem stvarnju nije ni najmanje učestvovala uzburkana stvarnost predrevolucionarne Francuske. Veselost i duhovitost Bomaršeova jednostavno i isključivo su, po predavaču, izraz ličnog raspoloženja, piščeve i prirodne sklonosti ka humoru.

Otuda je predavač daleko od toga da pravilno objasni uspeh Bomaršeove komedije. On ga posmatra isključivo u plemićskim i dvorskim krugovima i time njegovom delu daje karakter i važnost obične razonode. A da se buržoazija više oduševljavala »Figarovom ženidbom« nego li aristokratski krugovi, da je buržoazija, koja je pisca »Memoara« od oduševljenja nosila na rukama ne zbog njihove veselosti ili duhovitosti, već zbog bezobzirnog demaskiranja feudalnog sistema, — videla u Bomaršeu nešto mnogo više i značajnije nego običnog zabavljača, da je njegova komedija postala borbena parola napredne buržoazije — to uopšte, po predavaču, nije značajno da se pomene.

Na kraju, da bi se Bomarše konačno i za sva vremena okarakterisao, dolazi jedan citat iz Sent-Beva po kome se »najduhovitiji Parižanin« našao u društvu koje se »dosađivalo«, pa se jednostavno iz te kombinacije duhovitosti i dosade, kao po nekom mađioničarskom receptu, rodila slavna Bomaršeova komedija!

Ali ma koliko se predavač trudio da ovim zaključkom otupi socijalnu, klasnu oštricu Bomaršeovog humora i da njegov literarni uspeh i popularnost svede na običnu razonodu ili bledu artificijelnost, on je samo dokazao da se bez naučnog kriterija nema ni estetsko merilo, da je njegova estetizirajuća nadmoćnost ustvari misaona bespomoćnost.

Čitava stvar značajna je zato što u Narodnu biliotеku dolazi publika koja očekuje da će u toj ustanovi nešto zaista naučiti.

Zoran GLUŠČEVIĆ

HEROJEM

Boris Kalin: Reljef na grobu narodnih heroja u Ljubljani

Pred krstami 4 devetih narodnih herojev od prekopu v skupno grobnico v Ljubljani

Rože in venci, venci in rože,
in v srcih en sam cvet, krvavo ognjen,
v srcih, kjer danes iz vaših semen
bujni pomladni cvetovi cvetó že,

v srcih, ki vsako za sebe je meč,
meč, ki s sovraštvom prebada star svet,
v srcih, ki vsako je za se poet,
v toplem zanosu ljubezni plamteč.

Brez venca prišel sem poklonit se vam;
moj venec, vam v slavo, je šele začet,
moj venec življenje je, ki mu vsak dan
s trudom in znojem vpletem nov cvet.

In pletel ga bom na vsakem koraku
z umom in srcem, dokler živim,
da spleten bo venec moj, s stihi na traku,
vašim in našim naporom v spomin.

Lojze KRAKAR

Ljubljana, 11. maja 1949.

UMETNIČKA DELA PRIPADAJU NARODU

Pre nekoliko meseci Umetnički muzej organizovao je izložbu slikarskih radova Đure Jakšića, kojom je obeleženo sedamdeset godina od smrti ovog srpskog slikara i pesnika. Ova izložba je omogućila publici da prvi put vidi na okupu veći broj, uglavnom najboljih slika Đ. Jakšića, čija prava vrednost i značaj za kulturni razvoj našeg naroda dolaze do potpunog izražaja i pravilne ocene tek sada, kada narod, oslobođen nacionalnog i ekonomskog porobljavanja, može da pruži punu zaštitu svoga kulturnog nasleđa.

Priređivanje prve kolektivne izložbe radova Đure Jakšića pretstavljalo je veliki napor za upravu i saradnike muzeja da bi pronašli pojedine slike i privoleli njihove današnje sopstvenike da ih ustupe muzeju radi izlaganja.

To nije slučaj samo sa slikama Đure Jakšića. Od mnogobrojnih radova naših umetnika iz XVIII i XIX veka, pa i iz prvih decenija ovog veka, jedan manji broj se nalazi u našim muzejima, dok se veliki deo nalazi kod privatnih lica ili na ikonostasima i polumračnim crkvama.

Zalaganja i napori da se za javne ustanove obezbede opštekulturne vrednosti i tekovine, ne nailaze uvek na potrebno razumevanje i shvatanje. Svakako da u tom pogledu muzeji treba da pomognu, objašnjavajući i pravilno tumačeći značaj samih muzeja i staranje narodnih vlasti za zaštitu kulturnog nasleđa. I izložba Đure Jakšića ukazala je na neophodnost da se sistematsko evidentiranje, zaštita i prikupljanje svega onoga što kao umetnička i istoriska vrednost pretstavlja kulturnu prošlost naroda pojača. Donošenjem Zakona o zaštiti spomenika kulture to je postalo obaveza za sve one koji kao stručnjaci rade na tom sektoru i dužnost svih ustanova, organizacija i pojedinaca koji poseduju predmete kulturne vrednosti. Ali ova dužnost se često zanemaruje do te mere da su pojedini predmeti od velike umetničke i opšte kulturne vrednosti propali i propadaju zbog nehata ili neznanja kako treba pojedini predmeti da se čuvaju. Osim toga mnogi su predmeti propali u toku rata kao posledica ratnog pustošenja, a kako nije postojala nikakva evidencija (popis, kartoteka i fototeka) naročito onog što se nalazilo po privatnim stanovima i crkvama, to se danas mnogim dragocenim predmetima izgubio svaki trag. Zato je ova izložba dala nov potsticaj da se više napora i inicijative uloži u sabiranju pokretnih spomenika kulture kako bi se pravilno stručno negovali i čuvali, i bili uvek na uvidu u svrhu proučavanja i kulturnog vaspitavanja naših najširih radnih masa.

Polazeći od toga, Ministarstvo prosvete NR Srbije stavilo je na raspoloženje Umetničkom muzeju sumu od 500.000 dinara da bi se otkupile sve one slike Đure Jakšića koje su samo pozajmljene za ovu izložbu. Ova inicijativa Ministarstva prosvete dokazuje da narodna vlast realno omogućava zaštitu spomenika kulture time što i mimo redovnih budžeta omogućuje otkupljivanje umetničkih objekata.

Ali ova inicijativa države i njena nastojanja nailaze na teškoće zbog nedovoljnog razumevanja i nepravilnog shvatanja nekih, koji danas raspolažu ovim ili onim predmetom opšte kulturnog značaja. I dok jedni sopstvenici ne žele ni pod kojim uslovima da ustupe državi tj. muzeju na korišćenje izvesne predmete, dotle drugi, nastojeći da inicijativu države špekulativno iskoriste, traže za pojedine umetničke predmete nerealno visoke cene.

Svi ovi objekti, koji danas u ovom ili onom smislu pretstavljaju istoriško-umetničku vrednost, stekli su tu vrednost kao kulturno nasleđe naroda, i zato njihova puna vrednost i značaj dolaze do izražaja i ocene tek tada, kada ona i realno budu pripadala narodu i budu dobila svoju svestranu primenu tj. kada budu bila pristupačna u svako doba našim kulturnim radnicima i narodnim masama.

Dok pojedinci gledaju na spomenike kulture kao na objekte iz kojih se može danas izvući lična dobit, dotle naši radnici, shvatajući pravilno da za svoje kulturno uzdizanje duguju postojanju narodne vlasti i njenom zalaganju, pokazuju retku pažnju i ljubav za spomenike kulture. Zato nije slučajnost da su radnici koji su radili na vađenju peska iz Save u zimu 1946 izdvojili iz peska razne metalne i arheološke predmete od zlata i odneli da predaju muzeju, kao i slučaj radnika u Tekiji i njihov postupak sa pronađenim materijalom koji pretstavlja veliku i kulturnu i materijalnu vrednost, već to dokazuje visoku patriotsku i socijalnu svest našeg radnog čoveka i odražava pravilan i u istinu kulturan odnos prema našem zajedničkom kulturnom nasleđu.

N. A. K.

NA SVOJOJ ZEMLJI

Dosta je bilo
potucanja —
preda mnom put
obasjan,
i mlad,
raspevan dan.
A tamo —
u sjaju i izobilju,
kraj belog hleba,
škrgut zubi;
u blaženom šaptanju
molitva —
suze obespravljenih,
i udarci
svirepi i grubi.

I crn hleb
pod suncem slobodnim
sladak je.
Zemlja je cela
trpeza bela,
i njiva
i fabrika —
radost i svetkovina naša.
Na svojoj sam zemlji.
Nisam gost
na svadbi
bogataša.

Ja puškom
ratovao nisam.
al koren moj
iz zemlje ove
sokove života pije,
jer, pobeđena je smrt.
Osećam:
srž naroda mog ključa,
i vidim nov svet
u beskraj razastrt —
ne merim ga jedinkom,
mala je to mera;
merim ga slogom
svih zemalja,
jedinstvom
svih proletera.

Niko taj korak
zaustaviti neće —
vidim druga uz druga,
u kolektivu čoveka,
i u čoveku kolektiv.
Ko kvasac u testu
u narodima buja
Misao velika
što sjedinjuje,
i jača,
i pokreće;

U srcu zemlje bije
preobražaja bilo —
osećaju ga milioni.
Zato izdrži, druže,
ne kloni!
Još korak-dva,
i bašta će nam biti
zemlja sva.
Znam gde sam.
Sad korak
uvek u novo grabi,
i svako sutra
dan je
pun preobražaja:
nemoćni i slabi
osvanjuju jaki;
ko oblaci
u neba plaveti
rasplinjuju se sumnje
u stvaranja dahu,
i sve se kreće,
sve je u zamahu.

Kolektiv stvara.
Ko jedno telo
rade milioni;
i u svemu sam
što dobrim plodom
zre —
kroz rast novoga
živ.
Smejte se, cerekala,
blagujte na lovoru,
poltroni —
zakratko!
Krupnim korakom ide
socijalizma div.

(Odlomak iz poeme »Povratak«)

Nikola DRENOVAC

OSVRTI NA KNJIGE

VLADIMIR ČERKEZ: „Zastave Krajine"

Vladimir Čerkez je nesumnjivo jedan od poznatijih pisaca naše najmlađe književne generacije. Njegova prva knjiga, zbirka pesama »Na livadama« (Sarajevo, 1948) i pored sveg početništva koje je dolazilo do izražaja u njoj, skrenula je na sebe pažnju. Čerkez je uspeo da lirski toplo, neposredno i jednostavno, na mahove, izrazi zbivanja iz rata, kroz koji je prošao kao mlad čovek, osećajan i prijemčiv za impresije — i ti kvaliteti njegove poezije iz zbirke »Na livadama« nametali su nesumnjivo pretpostavke da će naredna Čerkezova knjiga njih nositi još više, da će u njoj oni biti razvijeniji i pesnički sigurnije dati. Nova knjiga Čerkezova, poema »Zastave Krajine«, međutim — to očekivanje nije zadovoljila ni opravdala.

Vrednost svoje lirike iz prve knjige, toplinu i umetnički ozbiljno postignutu jednostavnost, koje su probijale kroz mnoge pesme iz nje, Čerkez ne samo da nije razvio i podigao na jedan viši umetnički nivo, nego one nisu u njegovoj poemi došle ni približno do onakvog i onolikog izražaja kao u njegovim ranijim lirskim pesmama. Liričar po poetskim predispozicijama, a još više po stepenu svog poetskog razvoja — Čerkez je u svojoj poemi sasvim ugušio lirske akcente, ne postigavši izražajno ništa novo ni kvalitativno više. Poema mu je, kao takva, nesumnjivo nametala drugi, specifični, svoj stih, svoju intonaciju i svoj ritam — ali Čerkez nije smeo da teži za odvajanjem od onoga što je njegovo, i po prirodi njegovoj i po iskustvu koga je stekao — i da kida nasilno liniju svog poetskog razvoja.

Poema Vladimira Čerkeza tematski je vezana za naše selo. Iako Vladimir Čerkez, kroz fabulu svoje poeme, ističe različite druge probleme i pojave iz naše stvarnosti — ipak se njegova poema kreće u okvirima našeg sela. Sve te pojave i svi ti problemi, na koje Čerkez ukazuje u svojoj poemi »Zastave Krajine«, povezani su krvno sa stvarnošću našeg sela i s borbom koja se u njemu vodi za nove, ljudske, socijalističke odnose. Na taj način, Čerkez je bio prinuđen da duboko uđe u suštinu naše stvarnosti na selu, da je zahvati šire i da je jače osvetli — kako bi mogao da pravilno postavi i pravilno reši sve pojave i probleme na koje ukazuje. Čerkez to nije dovoljno učinio. U poemi »Zastave Krajine« ne samo da nije data slika našeg sela ni borbe koja se vodi u njemu — nego se u njoj to selo ne oseća kao naše, ono čak ni vremenski nije preciznije određeno. (Poema »Zastave Krajine« počinje s povratkom boraca iz rata pa doseže i do masovne gradnje zadružnih domova). I samim tim što je pesnik površno i lako prelazio preko stvarnosti našeg sela (ne rekavši ni jednu strofu, ni jedan stih, o njenim specifičnostima i odlikama) — površno, neubedljivo, pa i kao konstrukcija deluje sve ostalo što Čerkez izvlači iz stvarnosti tog sela. Neubedljivi su likovi iz njegove poeme nesigurno su postavljene problematike koje oni nose. Glavni junak poeme (ukoliko može da se tvrdi uopšte da glavnog junaka u poemi ima), junakinja Jelena, bleda je, neuverljiva i psihološki nerešena. Ona nije određena nema svoje individualnosti. Pozitivnost njene ličnosti vidi se samo u spoljnim manifestacijama, međutim, suština njena, suština razloga iz kojih ona deluje onako kako to Čerkez iznosi nije ni dotaknuta. Ona je postavljena samo kao kontrast, kao antipod svem onom rđavom, nenarodnim i kolebljivim. Lik kulaka Luke Groma, takođe je neuverljiv i neprotumačen. Da je Čerkezov Luka Grom kulak, vidi se samo iz njegovih izjava protiv narodne vlasti, iz njegove težnje da koči razvoj socijalističkih odnosa na selu. On želi da spali školu, koju je narodna vlast podigla u selu, itd. — a to je sve nedovoljno da bi se lik kulaka na našem selu, i u našim prilikama, književno verno, potpuno i realistički uobličio. Treći junak poeme, demobilisani oficir narodne armije, Živko, kome Čerkez poklanja očiglednu pažnju — takođe je neosvetljen i nerastumačen. On je borac iz rata koji je, tukući fašiste i njihove sluge, dobio odličja i medalje od naroda, i on — posle svega što je junački i borački preživeo — po završetku rata i po povratku kući, svojim životom negira sve što je do juče činio, i za šta je krvi prolio. On se opija, ide po kafanama, druguje sa kulacima, i toliko im je blizak, da mu oni čak otvoreno predlože da spali školu, on se trgne i vraća na put kojim je išao pre toga, pod najtežim uslovima. Možda je takvih izuzetnih slučajeva negde i bilo u našoj zemlji. Ali, postavlja se pitanje, kad se ima na umu da je Čerkez uobličavao samo tipične pretstavnike našeg sela (plemenitu Jelenu, dobrog iako nešto naivnog, literarno iskonstruisanog njenog deda s jedne strane, kao nosioce novog i progresivnog, i kulaka Luku Groma, kao pretstavnika seoske reakcije s druge strane) — zašto je u poemu uneo i lik borca koji se pokolebao, i koji nije tipičan za našu društvenu stvarnost i za oslobodilačku borbu naših naroda?

Stvarnost je površno uhvaćena i kazana u Čerkezovoj poemi, bez njene razvojne linije. (Poema se razvija svojom radnjom, od oslobođenja zemlje do danas!). Čerkez će reći (poetski, uostalom, sasvim neuspelo):

»...I Jela je razmišljala
o tom svijetu što nestaje:
svijetu bijede,
patnji,
zala,
svijetu tirana
i raje.«

— da posle, odjednom kaže, kroz usta jednog svog junaka: »I zadrugu smo osnovali.« I time se zadovoljava.

Da je Vladimir Čerkez u svojoj poemi postavio, ostvario literarno i rešio jednu određenu problematiku, određena zbivanja, — onda bi mogli da se prime i malo širi i nepreciziji okviri stvarnosti sela (u svakom slučaju ni onda ne ovakvi kao u ovom slučaju). Ali poema »Zastave Krajine«, površna u prikazivanju sela (i inače sa mnogo idealizatorskog), sa nekoliko samo nabačenih problema i likova koji u stvari izviru iz seoske stvarnosti, a koji se u poemi kao takvi ne osećaju — ne pretstavlja ni sadržajnu, ni idejnu celinu. Tendencija piščeva ostaje potpuno nejasna. Dobija se utisak da je Čerkez pravio nesigurne konstrukcije na osnovu onoga što je golim okom video, a što nije dublje preživeo i potpunije shvatio. Ta nejasnost poeme povećava se poslednjom pesmom, koja i po obradi i po sižeu doista zvuči kao anahronizam. Personifikujući narod u sokolu koji ne da da mu se slome krila nego pruža grudi i srce pod udarce sekire — Čerkez pravi rđavo poređenje u odnosu na vernost naših naroda prema Sovjetskom Savezu, i na isti put kojim idu narodi Sovjetskog Saveza i naše zemlje. Ovakvih nesređenih, idejno slabih i nepravilnih mesta ima ne malo u Čerkezovoj poemi. Jedan Čerkezov junak, stari Jelenin ded, čija je unuka bila u borbi, pita se u čudu: »Na frontu? S Rusima? — E, baš nisam znao — da je bio neko i iz našeg sela.« To sve, jasno, ne odgovara našoj stvarnosti i nema tog sela u našoj zemlji iz koga ljudi nisu odlazili u borbu, pa i onda kad su Rusi bili na hiljade kilometara od granica naše zemlje.

U izrazu, Čerkez je narativan. On često sasvim prelazi u prozno kazivanje — a njegov stih u ovoj poemi zvuči, još više nego ranije, kao prevod sa stranog jezika.

Ova poema, koja pokazuje idejne slabosti pesnika čije su neke ranije lirske pesme obećavale razvoj, ima slabosti i u kompoziciji i u stihu. Idejne slabosti povezane su s nedostatkom uočavanja i doživljavanja bitnih vidova konkretne stvarnosti. Ranije nagoveštene mogućnosti Čerkez će ostvariti ako savlada te svoje slabosti.

Radomir KONSTANTINOVIĆ

KNJIŽEVNO VEČE U BANJALUCI

Članovi Društva književnika Hrvatske, Slavko Kolar, Novak Simić, Vladimir Popović, Jure Kaštelan i Grigor Vitez, održali su 23 aprila književno veče u Banjaluci u okviru proslave tridesetogodišnjice osnivanja KPJ. Isti dan pre podne književnici su takođe čitali svoje radove i pred učenicima banjalučkih srednjih škola. Obe priredbe su održane u Narodnom pozorištu i postigle dobar uspeh.

IZLOŽBA SLOVENAČKOG FILMA

Uoči prvog maja otvorena je u Ljubljani izložba slovenačkog filma, prva ove vrste u Sloveniji. Izložba je priređena u okviru Nedelje slovenačkog filma. Sem dokumenata o razvitku i uspesima slovenačkog filma od oslobođenja do danas izloženi su i grafikoni koji pokazuju koliko je filmskih pretstava održano u Sloveniji od oslobođenja do kraja prošle godine. Najveći broj pretstava, filmova i posetilaca imao je sovjetski film.

ČETVRTA IZLOŽBA MAKEDONSKIH SLIKARA I VAJARA

U čast prvog maja Društvo likovnih umetnika Makedonije otvorilo je svoju Četvrtu izložbu u Skoplju. Izloženo je oko 100 likovnih radova i nekoliko skulptura. U poređenju sa prethodnim izložbama Društva radovi na ovoj izložbi više obrađuju savremenu tematiku iz borbe i izgradnje zemlje.

BIBLIOGRAFIJA

Čedomir Minderović: Tri pripovetke. (»Pištolj-mala«, »Violina« i »Film u tri epohe«). »Mala biblioteka«, sveska br. 28, izdanje Prosvete, Beograd, 1949, ćirilicom, str. 49, cena 7 din.

Janez Trdina: »Zbrano delo«. Druga knjiga. Spomini. 2. del. »Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev«. Uredio Janez Logar, izdala Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1948, str. 369.

Ferdo Kozak: Profesor Klepec. Komedija. Izdala Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1949, strana 157.

Isak Samokovlija: Solomunovo slovo. Pripovetke. »Mala biblioteka«, sveska broj 27, izdanje Prosvete, Beograd, 1949, ćirilicom, strana 422, cena 6 din.

M. J. Saltikov-Ščedrin: Skaske. Humoristička biblioteka »Ježa«, Preveo Stanislav Vinaver. Ilustracije Mlorada Ćirića. Izdanje Novinskog izdavačkog preduzeća Saveza Udruženja novinara FNRJ, Beograd, 1948. Strana 268, cena 126 din.

Stendal: Lisjen Leven. Roman. Knjiga I i II. S francuskog prevela Dobrila Popović. Izdanje »Kulture«, Beograd, 1948, ćirilicom, strana 405. Cena I i II knj. 100 din.

Zadrugarska. Masovna pesma. Muzika od Mihovila Logara, tekst od Čedomira Minderovića. Izdanje Prosvete, Beograd, 1949, Cena 5 din.

Albin Fakin: Škola za klavirsku harmoniku. Prva sveska. Izdanje Prosvete, Beograd, 1949, str. 79, Cena 63 din.

REDAKCIONI ODBOR:
Jovan Popović, Čedomir Minderović, Marijan Jurković, Ivan Potrč, Vjekoslav Kaleb, Isak Samokovlija, Janko Đonović i Dmitar Mitrev

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara
Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.
Rukopisi se ne vraćaju.
Broj čekovnog računa 1—9060378
Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba«, Beograd, Dečanska 31.